

SAKSA 15.—17. SAJANDI GRAAFIKA

Tartu Ülikooli Raamatukogus

*Tartu Ülikooli
Raamatukogu*

SAKSA 15.—17. SAJANDI GRAAFIKA
HEMEЦКАЯ ГРАФИКА XV—XVII BB.
DEUTSCHE GRAPHIK DES 15.—17. JAHRHUNDERTS

SAKSA 15.-17. SAJANDI

graafika

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

KATALOOG

TARTU 1993

Redaktsioonikolleegium: **M. Ermel**, **R. Kleis**, **M. Kümnik**, **L. Peep**, **M. Rand**

(toimetaja), **L. Tiik**, **U. Tõnnov**

Koostaja: **T. Nurk**

Kujundaja: **T. Sepp**

Fotod: **J. Laan**

E. Rüütel

SAATEKS

Tartu Ülikooli Raamatukogule kuulub suurim Lääne-Euroopa vana-graafika kogu vabariigis. Kogu rajajaks oli ülikooli õppejõud, raamatukogu direktor ja muuseumi juhataja prof. Karl Morgenstern (1770-1852). 1803. aastast alates koondas ta muuseumisse mitmesuguseid kunsti- ja kultuuriväärtusi, seehulgas ka Lääne-Euroopa meistrite joonistusi ja gravüüre. Kui K. Morgenstern 1837. a. pensionile siirdus, oli muuseumi graafikakogus ligi 2700 üksiklehte ja umbes 1000 lehte kogumikes ning albumeis. Möödunud sajandi keskel arendati ülikooli muuseum antiik-kunsti koguks ja profiilile mittevastavad kujutava kunsti teosed suunati üli-kooli joonistuskooli valdusse. 1891. a. lõpetas see tegevuse ning mõni aasta hiljem anti gravüürid, litod ja joonistused ülikooli raamatukogu hoida. Praegu sisaldab graafikakogu üle 9000 joonistuse, gravüüri ja lito.

Raamatukogu graafikakogus on saksa vanemat graafikat üksiklehtedena tagasihoidlikult. 15. sajandist on viis teost, mis ühtlasi on vanimad lehed raamatukogu graafikakollektsioonis. 16. sajandist pärineb 39 lehte, nende hulgas 18 teost A. Dürerilt, ja 17. sajandist samuti 39 gravüüri. Pidades silmas sama perioodi madalmaade, itaalia ja prantsuse gravüüride hulka raamatukogus, on saksa osa üllatavalt väikesearvuline. Kummatigi oli K. Morgenstern hea saksa kunsti tundja ja tegi enamiku oste Saksa kunstikaupmeeste vahendusel. Ilmselt on põhjus selles, et saksa vanemat graafikat oli vähe säilinud; ka olid saksa meistrite teosed küllalt varakult saanud kollektsionääride huviobjektideks. Seevastu kahe järgneva sajandi saksa mustvalgekunsti on raamatukogus väga rikkalikult.

Saksa vanema graafika vähesust korvab mõnevõrra 1890. a. muuseumist raamatukogule üle antud suureformaadiline väljaanne „Holzschnitte alter deutscher Meister...“ Gotha kirjastajalt R. Z. Beckerilt, mis pärineb aastast 1808—16. See sisaldab tömmiseid H. A. von Derschaule kuulunud pildiklotsidelt.

Hans Albrecht von Derschau (surn. 1824) oli endine kõrgem sõjaväelane Nürnbergis, kes kogus vanu joonistusi. 1780. aasta paiku ostis ta mitusada vana puuplaati, mida pidas A. Düreri sõbrale W. Pirkheimerile kuulunuiks. Uuema aja uurijad on aga oletanud, et hea juhus tõi H. A. von Derschau kätte ühe Nürnbergi trükikoja klotsivara. See ost innustas H. A. von Derschaud kolleksioneerima puuplaate, mida hankis ka Augsburgist, Regensburgist, Wittenbergist ja teistest linnadest.

1807. a. andis H. A. von Derschau oma plaadid Rudolf Zacharias Beckeri kasutada, kes koostas kolmeköitelise väljaande, lisaks veel neljanda kogumiku, milles valikuliselt kordas kolmes köites trükitud materjali, kuid tegi tömmiseid ka neis mittekasutatud klotsidelt.

1844. a. andis R. Z. Beckeri pärijad 1582 plaati üle Berliini Kunstimuseumi vaselõikekabinetile. Teise maailmasõja ajal vaselõikekabineti varade varjestamisel ja hiljem tagasitoomisel sattus osa plaate Riiklikku Preisi Kultuurivarade Muuseumisse, enamik säilib aga Berliini Kunstimuseumi vaselõikekabinetis.

H. A. von Derschau puuklotside kogu on väga väärtuslik, sest selles leidub plaate, millelt vanu tömmiseid pole üldse säilinud ja neid võib tundma õppida ainult järeltömmiste abil. H. A. von Derschau ja R. Z. Beckeri puulõigete kogumikud möödunud sajandi algusest on muutunud haruldusiks. Kahjuks pole õnnestunud välja selgitada, kui suures tiraažis väljaanne ilmus.

Ülikooli raamatukogus talletatud saksa vanagraafikale annavadki lisa kolm mahukat köidet (neljas puudub), milles leidub huvipakkuv ja hinnatav valik 15. sajandi puulõikeist. 16. sajandist on kogumikus peaaegu kõigi nimekate saksa meistrite teoseid. Kokku on trükitud ligi 350 tömmist.

Kogumikku koostades jagas R. Z. Becker avaldatava materjali viide liiki: Düreri-eelsed anonüümsed meistrid (A), 16. sajandi tuntud meistrid (B), monogrammistid (C), anonüümsed meistrid (D) ja suured, mitmelt plaadilt trükitud lehed (E). Kuna saksa graafikat oli kogumike ilmumise ajal vähe uuritud ja abi pakkus ainult A. Bartschi kataloog, oli tundmatute kunstnike osa väga suur. Ajapikku on paljud kunstiteadlased (J. Heller, G.K. Nagler, J.D. Passavant, M. Geisberg, F.W.H. Hollstein jt.) pühendanud tähelepanu saksa vanagraafikale ja identifitseerinud palju teoseid, kuid ikkagi jääb osa autoreid nimetuiks või varjule monogrammi taha.

* *
*

1. Teoste mõõtmed (kõrgus, laius) on sentimeetrites. Rikkumata lehe puhul on toodud plaadimõõtmed (pl.). Kui lehe servad on koos plaadi servjoonega ära lõigatud, on antud joonise (j.) või lehe (l.) mõõtmed.

2. Lühendid ja mõisted gravüüri aadressis:

	dedicavit — on pühendanud
del., delineat.	= delineavit — on joonistanud
ex., exc., excud.	= excudit — on andnud välja, on trükinud
fe.	= fecit — on teinud, on teostanud
	incidit — on graveerinud, on lõiganud vaske
	inventor — joonistaja, originaali autor
ping.	= pingebat — maalis
pin., pinx.	= pinxit — on maalinud
	sculpebat — graveeris
sc., sculp., sculps.	= sculpsit — on graveerinud

3. Vanadelt plaatidelt tehti tömmiseid korduvalt. Sageli käisid plaadid läbi mitme kirjastaja käest, kes vaskplaatte värskendasid uuritsaga retuššides. 19. sajandil koostati gravüüride kolleksioneerijaile süsteem tömmiste väärtuse määramiseks ja fikseeriti seitse plaadiseisundit (I—VII), kusjuures väärtuslikumad on esimesed, eriti kunstniku enda tehtud tömmised.

4. Teoste autorite, nimetuste ja plaadiseisundi määramisel on kasutatud järgmisi põhikatalooge ja kunstileksikone:

Andresen, A. Der deutsche Peintre-Graveur. I—II. Leipzig, 1864—65 (= A).

Bartsch, A. Le peintre graveur. I—XXI. Wien, 1802—21 (= B).

Derschau, H. A. v., Becker, R. Z. Holzschnitte alter deutscher Meister in den Original-Platten gesammelt von Hans Albrecht von Derschau. I—III. Gotha, 1808—16 (= D).

Geisberg, M. Der deutsche Einblatt-Holzschnitt in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. I—L. München, 1923—30 (= G).

Geisberg, M. The German Single-leaf Woodcut 1500—50. I—IV. New-York, 1974 (= G. Woodcut).

Heller, J. Das Leben und die Werke Albrecht Dürer's. II, 1—2. Bamberg, 1827 (= He. Dürer).

Heller, J. Zusätze zu Adam Bartsch's Le peintre graveur. Nürnberg, 1854 (= He. Zusätze).

Hollstein, F. W. H. German Engravings, Etchings and Woodcuts c. 1400—1700. I—XI, XVI—XX. Amsterdam, s. a. (= H).

Meyer, J. Allgemeines Künstler-Lexikon. I—III. Leipzig, 1872—85 (= M).

Nagler, G. K. Die Monogrammisten. I—V. München, 1858—76 (= N. Monogr.).

Nagler, G. K. Neues allgemeines Künstler-Lexicon. I—XXII. München, 1835—52 (= N).

Passavant, J. D. Le peintre-graveur. I—VI. Leipsic, 1860—64 (= P).

Thieme, U., Becker, F. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. I—XXXV. Leipzig, 1907—42 (= Th.-B).

5. Kunstnike nimede kirjutamisel ja elulooliste andmete esitamisel on aluseks **Thieme, U., Becker, F.** Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler.

6. Andmed teoste tulme kohta raamatukogusse on võetud K. Morgensterni käsikirjalistest kunstikogu nimestikest ja märkmetest. Mõnede teoste ostmise või saamise aega pole olnud võimalik kindlaks teha.

7. Kasutatud lühendid:

diam.	—	diameeter
j.	—	joonis
l.	—	leht
lk.	—	lehekülg
pl.	—	plaat
repr.	—	reproduktsoon
sur.	—	surund
vt.	—	vaata
u.	—	umbes
ÜR	—	Ülikooli Raamatukogu

15.—17. SAJANDI SAKSA GRAAFIKA

15.—17. sajand oli Saksamaa ajaloos raske ja võitlusrohke periood. Maa oli jagatud paljudeks üksteisest sõltumatuteks vürstiriikideks, rüütelkondadeks ja vabalinnadeks. Kuurvürstide poolt valitud Saksa keiser esindas eelkõige välispoliitikat, muus osas hoolitses ta ainult Habsburgide dünastia võimu laiendamise eest. Killustatus teravdas vastuolusid feodaalide, linnaelanikkonna ja talupoegade vahel. Sotsiaalsete vastuoludega põimus usuline võitlus katoliku kiriku vastu, sest see maksustas ja kurnas rahvast, suurendades eriti käsitöölise ja talupoegade viletsust. 16. sajandi esimest poolt iseloomustabki pingeline võitlus feodalismi ikke ja katoliku kiriku vastu, mille 1517. a. vallandas Martin Luther oma reformidega. Algas varakodanlik revolutsioon Saksamaal, mis aastail 1524—26 paisus talupoegade sõjaks. Feodaalid surusid selle julmalt maha. Usutülid katoliiklaste ja protestantide vahel lõpetas ajutiseks Augsburgi usurahu 1555. a. Rahutused hõõgusid aga edasi ja löid uuesti lõõmama järgmise sajandi algul Kolmekümneaastases sõjas (1618—48). Selle tagajärjeks oli majanduslik ja poliitiline laostumine ning Saksamaa killustatuse süvenemine.

Juba 12.—13. sajandil algas Saksa linnade elanikkonna kasvamine ja majanduselu tugevnemine, ühtlasi võitlus feodaalide võimu alt vabanemiseks. Linnade kaupmehed ja käsitöölised koondusid tsunftidesse, mis juhtisid kodanlaste majanduslikku arengut ning võitlesid patriitside ja feodaalide võimutsemise vastu. Linna vaesemad kihid ühinesid talupoegade pärisorjusliku õigusetuse ja katoliku kiriku vaimupimeduse vastu suunatud võitlusega.

Linnad moodustasid omaette majanduslikke ja kultuurilisi tentreid, nagu Nürnberg, Augsburg, Frankfurt Maini ääres jt. Nende kaudu kulgesid Itaalia ja Madalmaade kaubateed, mis soodustasid kaubanduse ja käsitööstuse arengut. Peale materiaalsete väärtuste toodi uusi mõtteid ka vaimuella, eriti humanistlikke ideid Itaaliast.

Rahutu võitlusaeg ei olnud kultuuri arenguks soodus, kuid sellele vaatamata kujunes 16. sajandi esimene veerand saksa kultuuri õitsenguks. Kui 15. sajandil valitses skolastiline, kirikule allutatud mõtteviis, siis 16. sajandil kerkisid esile humanismiideed, millega kaasnesid edusammud matemaatikas, astronoomias, geograafias, meditsiinis ja teistes teadustes. Trükkikunsti leiutamise järel muutusid Nürnberg, Augsburg, Strasbourg ja Basel raamatute kirjutamise ja trükkimise, ühtlasi vaimuelu keskusteks. Jõudsalt arenes ka saksa kujutav kunst, kulmineerudes Albrecht Düreri, Lucas Cranach vanema ja Hans Holbein noorema loomingus, kes seisavad võrdväärsena itaalia suurmeistrite kõrval. Eriti populaarseks sai Saksamaal graafika, muutudes tõeliselt rahvalikuks kunstiks.

1. Tundmatu kunstnik. Kass. Puulõige. Nr. 31.

15. SAJAND

Saksa 15. sajandi kunst jääb hilisgootika ja renessansi piirimaile. Kiriku autoriteedi vähenedes hakkab kunst vabanema usudoktriinidest ja omanäma ilmalikke jooni. Kõige selgemini väljendub see graafikas.

15. sajandil tegelesid puu- ja vaselõikes piltide paljundamisega käsitöölised. Joonistaja, lõikaja ja trükkija oli tavaliselt üks isik, kes ise hoolitses ka oma piltide müümise eest laatadel, kirikupühadel ja muudel rahvakogunemistel. Pildid olid mõeldud lihtsale, sageli kirjaoskamatu inimesele, seetõttu kujutati stseene piiblist või tuntumate pühakute elust, kuid ka õpetlikke lugusid argipäevast. H. A. von Derschau kogus leidub nimetuks jäänud meistreilt paarkümmend pildiklotsi, mis enamikus on võrdlemisi suures formaadis ja jämedalt lõigatud.

Üheks armastatumaks teemaks oli Jeesus-lapse sündimine ja tema austamine karjaste ning kaugelt tulnud idamaalaste poolt. Sel teemal on mitu puulõiget, millel figuurid on kohmakad, rüütatud voldirikastesse mantlitesse, kuid ilmekate nägude ja pühalike žestidega. Mõnel juhul võib karjastes märgata sarnasust saksa talupoegade ja foonis nende kodumaale omast vaadet.

Traagilise sündmuse sügava tunnetamisega on kujutatud Kristuse kannatuslugusid. Neis hämmastab tundesiiirus, nagu lehes „Ecce homo!“ (nr. 13), milles kogu figuur on valust haaratud, eriti aga nägu okaskrooni all. Teemat avavad ja valutunnet süvendavaid piits, vitsakimp, odad ja naelad, mis vihjavad piinadele, mida Kristusel tuli taluda. Kontuur on lõigatud jämedalt, kohmakad esemed kujutatud proportsioonitunnetuseta ja stseen antud sügavuseta ühel pinnal, kuid kokku moodustub mõjus tervik. Samuti on suure väljendusliku jõuga puulõige „Kristus ristil“ (nr. 15). Ka selles on kontuur paks, detailid jämedad, ent erilise tõsiduse annab must taust, millesse on lõigatud päike, kuu ja tähed. Vaatamata joonistuse naiivsusele, perspektiivse sügavuse puudumisele, esemete ja figuuride vahekorra tinglikkusele, valitseb lehes kaasahaarav kurbus ja tõsidus. Siiras tundeavaldus on varastele puulõigetele üldiselt iseloomulik.

Puulõikepilt andis juhiseid ja hoiatusi ka igapäevaeluks. Sageli lisati pildile lühike selgitav tekst. Lehes „Armunud kergats“ näitavad ilmekad näod ja elavad žestid, lisaks edevuse ja kergemeelsuse sümboolid ahv ja papagoi selgesti, milleni viib meeste kergeusklikkus. Sageli püüti mõistu jagada õpetust ja juhtida tähelepanu ühiskonnas valitsevale ebavõrdsusele. Puulõikes, „Kass“ suur loom nagu sümboliseeriks maailma vägevaid, kes armult haaravad küüntesse nõrgemaid.

H. A. von Derschau kogus leidub puulõike hälliajast, 15. sajandist ka mõnede kunstiajalukku jäänud meistrite teoseid. Georg Glockendonilt (1432—74) on leht neitsi Maarjast ja neljast naispühakust, keda on kujutatud raske kontuuriga, mis kohati läheb üle mustaks pinnaks. Vaatamata stereotüüpsetele figuuridele on lehes hardumust ja naiselikku sarmi. Huvi pakub ka G. Glockendoni kalender kaheteistkümne medaljoniga, igas neist on vaimukalt iseloomustatud tööd või tegevust vastavas kuus. Wolfgang Hamer (surn. 1516) näitab lehes „Püha Minus“ vähest figuuri proportsioonide tundmist, kuid head ilmestamisoskust.

Anonüümselt vaselõikemeistrilt on graafikakogus kaks figuurirohket lehte viimsepäeva teemadel. Nendes on figuurid puulõiketavaliselt jämeda piirjoonega, kuid lühikeste kaarjate tõmmetega on püütud kehavorme modelleerida ja detaile täpsustada. Inimesed on alasti, paisutatud kehavormidega. Ilmekalt väljendub hirm ja ahastus viimse kohtu ees, mida neisse sisendas kirik.

15. sajandi teisel poolel hakkas graafika nimetute käsitöömeistrite

kõrval äratama huvi ka maalikunstnikes. Esimesi nimekaid maalijaid, kes kasutas vaselõikeuuritsat, oli Martin Schongauer (1430—91). Tema loomingust on ülikooli raamatukogus ainult üks vaselõikeleht „Trooniv jumal-isa“. Selles valitseb veel gootika mõju: rangeilmeline jumal, peas kroon, seljas voldirikas rüü, on pööranud karmi pilgu inimesele. Kontuur on tõmmatud sügavalt, pinnad seevastu viirutatud õrnalt. M. Schongaueri teeneks oli vasegravüüri tehniliste võtete rikastamine vormi modelleeriva viirutusega, kuna varem anti vaselõikes kujutatavat edasi ainult piirjoonega nagu puulõikes. M. Schongaueri armastatuimaks kujutusobjektiks oli Maarja lapsega. Mõnevõrra tutvustab seda süžeed vana koopia „Kristuse sündimine“ (vaselõige), mille tundmatu kopeerija on varustanud M. Schongaueri nimetähtedega. Vastavalt ajastu vaimule on Maarja ja Joosep mähitud avara rüü voltidesse ja ilmestatud pühalikult, kuid esiplaanile tõstetud toober ja tagaplaanile jääv punutud aed annavad stseenile igapäevase elu soojust.

Sajandi lõpul alustas tegevust Albrecht Dürer (1471—1528). Tema varasest loomingust on Tartu ülikooli raamatukogus puulõige „Püha perekond kolme jäneseaga“ (u. 1497), milles meisterlikult põimuvad vana ja uus kunstitunnetus. Gootika pärandina kannab Maarja keha täiesti varjavad rüüd, tema pea kohal lendlevad inglid krooniga. Ent Maarja pole enam hardunud pühak, vaid rõõmus noor ema lapsega süles. Püüd elulähedusele ilmneb stseeni asetamise Saksamaa maastiku taustale, veelgi enam Maarja ees vallatlevates jänestest. Joonistus on sujuv ja detailides naturist lähtuv. Ka pole sündmus ühel plaanil, vaid foonis on saavutatud perspektiivne sügavus.

Varased puulõiked, mis ülikooli raamatukogus on olemas tänu H. A. von Derschau kogumikule, paeluvad oma lihtsa vormi, tundesiiruse ja inimliku soojusega ning lubavad ühtlasi heita põgusa pilgu mustvalge-kunsti hälliaegadesse.

DÜRER, Albrecht (1471—1528)

Õppis aastail 1483—86 Nürnbergis oma isa juures kullassepakunsti, 1486—89 A. M. Wolgemuti töökojas maalimist. Rännuaastail 1490—94 viibis maaliselina Colmaris, Strasbourgis ja Baselis. Aastail 1494—95 ja 1505—07 viibis Itaalias ning 1520—21 Madalmaadel. Tema teostest on teada umbes 80 maali, 105 vase- ja 189 puulõiget. Koostanud teoreetilisi traktaate joonperspektiivist („Underweysung der Messung mit dem Zirkel u. Richtscheyt“, 1525), linnakindlustustest („Etlliche Underricht zur Befestigung der Stett, Schloss u. Flecken“, 1527) ja inimkeha proportsioonidest („Vier Bücher von menschlicher Proportion“, 1528).

2. Tundmatu kunstnik. Ecce homo! Puulõige. Nr. 13.

1. Püha perekond kolme jänesega. Puulõige. U. 1497. Pl. 39×28,1. ÜR 1321. Repr. lk 22.

Joonises all keskel: AD (monogramm).

B. VII, 102; He. Dürer, 106; G. XXIV, 17; G. Woodcut II; H. VII, 212. Paremäl alumises nurgas tükk A. Düreri puulõikest „Herodia võtab vastu Ristija Johannese pea“ (B. VII, 126) ja ülemises osas riba tundmatust puulõikest, mis on lisatud kunagisel restaureerimisel.

Ostetud 1836. a. Tartus C. A. Klugelt.

Püha perekonna moodustavad Maarja, Jeesus ja Joosep. Mõnikord kujutatakse Joosepi asemel Maarja ema Annat.

GLOCKENDON, Georg (Jorg) (1432—74)

Puuplaadilõikaja, tegutses Nürnbergis 15. sajandi keskel.

2. Neitsi Maarja naispühakutega. Puulõige. Pl. 26,3×37,3. ÜR 7227.

Joonises all keskel: Iorg glockendon

D. I A 8; P. I; N. Monogr. II, 2992; H. X.

Maarja (Maria), Uues Testamendis Jeesus Kristuse ema, kuulutati 413. a. jumalade emaks, kelle kultus katoliku maades saavutas suure ulatuse. Maarjast vasakul on Margarethe ja Katariina, paremal Barbara ja Dorothea.

3. Kalender. Puulõige. 2 plaati: 27,2×37,9 ja 27,4×38,4.

ÜR 7313.

D. II A 17: H. X.

HAMER, Wolfgang (surn. 1516)

Maalija, kirjameister ja puuplaadilõikaja, töötas Nürnbergis 1485—1516.

4. Püha Minus. Puulõige. Pl. 24,8×15,2. ÜR 7312.

Joonises all keskel: Wolfgang hamer ja 8 rida teksti: Almechtiger barmherziger ewiger got...

D. II A 16: P. I; Th.-B. XV.

Püha Minuse poole pöörduti keskajal palvetega suguhaigustest pääsemiseks.

SCHONGAUER, Martin (1430—91)

Kullassepa pojana omandas isa töökojas graveerimisoskuse, hiljem asus õppima maalimist. Töötas Colmaris ja Breisachis maalijana ja vasegraveerijana. Eriti hinnatud vaselõiked, mida on teada 115 lehte.

5. Trooniv jumal-isa. Vaselõige. L. 17×12,1. ÜR 1298. Repr. lk. 17.

Joonises all keskel: M+S

B. VI, 70; N. XV, 70.

Koopia.

6. Kristuse sündimine. Vaselõige. Pl. 19,9×29,1. ÜR 1299. Repr. lk. 16.

Joonises all keskel: M+S

B. VI, 2; N. XV, B 2.

Ostetud 1836. a. Tartus C. A. Klugelt.

3. Tundmatu kunstnik (M. Schongaueri koopia). Kristuse sündimine. Vaselõige.
Nr. 6.

4. M. Schongauer. Trooniv jumal-isa. Vaselõige. Nr. 5.

TUNDMATU KUNSTNIK

7. Viimsepäeva ülestõusmine. Vaselõige. J. 10,1×10,3. ÜR 1345.

Joonises ülal: ludas, Aufferstehung des flaijsches

8. Viimsepäevakohus. Vaselõige. J. 10×10,4. ÜR 1346.

Joonises ülal: Mathias, Vnd ein ewiges leben Amen

9. Kristuse sündimine. Puulõige. Pl. 37×27,1. ÜR 7458.

D. III A 25.

10. Kuningad Jeesus-last kummardamas. Puulõige. Pl. 39,5×27,2.

ÜR 7222.

D. I A 3.

11. Kuningad Jeesus-last kummardamas. Puulõige. Pl. 24,4×17.

ÜR 7459.

D. III A 26.

12. Jeesus teeb terveks haige ja nõdrameelse. Puulõige. Pl. 24,4×17,4.

ÜR 7455.

D. III A 22.

13. Ecce homo! Puulõige. Pl. 37,3×26,3. ÜR 7309. Repr. lk. 14.

D. II A 13.

Ecce homo! „Ennäe inimest!“ Uue Testamendi järgi Pilatuse sõnad kibuvitsakrooni kandva Jeesus Kristuse kohta.

14. Ecce homo! Puulõige. Pl. 24,4×17. ÜR 7461.

D. III A 28.

15. Kristus ristil. Puulõige. Pl. 39,5×27,1. ÜR 7223.

Alumisel serval: . maria . iesus . iohnes .

D. I A 4.

16. Kristus ristil. Puulõige. Pl. 17,8×17,2. ÜR 7310.

D. II A 14.

17. Kristuse ristilt mahavõtmine. Puulõige. Pl. 17,8×17,3. ÜR 7311.

D. II A 15.

18. Krutsifiks. Puulõige. Pl. 10,9×7,6. ÜR 7456.

D. III A 24.

19. Fragment krutsifiksist. Puulõige. Pl. 26,7×14. ÜR 7224.

All 14 rida teksti: O herr Ihesu ...

D. I A 5.

20. Fragment krutsifiksist. Puulõige. Pl. 26,8×18,5. ÜR 7226.

Joonises paremal: vere filius dei erat ille

D. I A 7.

21. Kristus-valitseja. Puulõige. Pl. 37,3×25,3. ÜR 7314.

Joonises ülal keskel: S. Iohannes.

D. II A 18.

5. Tundmatu kunstnik. Püha Hieronymus. Puulõige. Nr. 26.

6. Tundmatu kunstnik. Armunud kergats. Puulõige. Nr. 29.

- 22. Viimsepäevakohus.** Puulõige. Pl. 28,1×19,4. ÜR 7225.
Ülemisel serval 2 rida: Quod sibi quisque serit presentis tempore vite....
D. I A 6.
- 23. Viimsepäevakohus.** Puulõige. Pl. 37,1×26,5. ÜR 7230.
Alumisel serval: Dies illa dies ire....
D. I A 11.
- 24. Maarja lapsega poolkuul.** Puulõige. Pl. 37×25,2. ÜR 7464.
All 15 rida: Ave sanctissima Maria mater dei...
D. III A 31.
- 25. Maarja surm.** Puulõige. Pl. 24,4×16,9. ÜR 7460.
D. III A 27.
- 26. Püha Hieronymus.** Puulõige. Pl. 37×26,7. ÜR 7315. Repr. lk. 19.
Ümber pühaku pea: SANCTE HIERONEME ORA P/RO/ NOBIS (N-tähed peegelpildis).
D. II A 19.

Hieronymus (u. 347—419/20), rooma kirikuisa. Õppis Roomas, tegutses Bethlehe-
mis ja elas hiljem kaua aega erakuna. Revideeris ladinakeelse piiblitõlke. Teda
kujutatakse põlvitamas risti ees kõrbes või koopas pühakirja tõlkimas. Tema atri-
buudiks on lõvi.

- 27. Püha Hieronymus.** Puulõige. Pl. 37,1×27,3. ÜR 7316.
Ümber pühaku pea: SANCTE IHERONIME ORA P/RO/ NOBIS (N-tähed
peegelpildis).
D. II A 20. Nr. 26 koopia.
- 28. Pühak palvetamas.** Puulõige. Pl. 7,2×6,3. ÜR 7231.
D. I A 12.
- 29. Armunud kergats.** Puulõige. Pl. 27,3×24,2. ÜR 7228. Repr. lk. 20.
Joonises paremal (lillepotil): ich wart; ülal 3 rida teksti (fragment).
D. I A 9.
- 30. Värjäd.** Puulõige. L. 8×9,5. ÜR 7229.
D. I A 10.
- 31. Kass.** Puulõige. Pl. 24,8×36. ÜR 7220. Repr. lk. 11.
Alumisel serval: huet och vor den kattzen. die vorn lecken unde hinden
krattzen
D. I A 1.
- 32. Fragment maakera kujutisest.** Puulõige. Pl. 11,5×19,8. ÜR 7221.
D. I A 2.
- 33. Planeetide Veenuse ja Marsi mõju Maale.** Puulõige. Pl. 12,9×9,4.
ÜR 7454.
Joonises ülal: Vens mars
D. III A 21,

7. A. Dürer. Püha perekond kolme jänesega. Puulõige. U. 1497. Nr. 1.

16. SAJAND

16. sajandi esimene kolmandik tähistab renessansikunsti õitsengut Saksamaal. Saksa renessans kasvab välja gootikast, mis Saksamaal oli väga tugevasti juurdunud ja tihedasti seotud kirikuga. Uute, humanistlike ideede õhutusel püüti eemalduda gootika skemaatilisusest ja usumüstikast, näidata inimest ja teda ümbritsevat reaalselt keskkonda. Uue sünni oli küllalt raske, sest puudus antiikpärand, mis oli toonud impulsse ja hoogu itaalia renessansi arengusse. Saksa renessansi rahvuslikuks eripäraks oli suur huvi oma ajastu vastu, sellest tingituna ka ideoloogilise võitluse kajastamine. See andis kunstile realistliku ja aktuaalse ilme, mida ei tundnud ühegi teise Euroopa maa kunst. Saksa kunst, eriti graafika, ammutas süžee tegelikkusest või viis piiblitegelased maisesse ümbrusse ja ilmestas neid kaasaegete palgejoontega. Antiikmütoloogia jumalad ja kangelased, kellel oli suur tähtsus itaalia renessansis, ei etendanud saksa 16. sajandi kunstis mingit osa. Suuri teeneid kunsti väljendusvahendite lähendamisel tegelikkusele oli A. Düreril, kes oma teoreetiliste traktaatidega perspektiivi- ja proportsiooniõpetusest lõi kunsti teaduslikud alused.

Albrecht Dürer (1471—1528) kehastas renessansiajastu täiuslikku ja mitmekülgset kunstnikutüüpi. Tema looming oli uueks sammuks saksa kunsti arengus ja avaldas tohutut mõju kaasaja ning järelpõlvade kunstnikele. Saanud kodulinna Nürnbergis hea ettevalmistuse ja tutvunud rännu-aastail itaalia kunstiga, saavutas ta varakult tunnustuse maalijana, veelgi enam graafikuna. Virtuosoosliku joonistajana suutis ta ääretu väljendusjõuga kätkeada oma fantaasiarikkaid mõtteid puu- ja vaskplaati. Tartu ülikooli raamatukogus leiduvad puulõiked näitavad mõnevõrra tema arenguteed. Kui varase perioodi leht „Püha perekond kolme jänesega“ kannab veel gooti kunsti jälgi, siis küpsete meistriaastate sari „Maarja elu“ (1502—10) kuulub täiel määral uude kunsti. Maarja elusündmustest on tõmmatud paralleele kunstniku kaasaege saksa naise elu-olule, seda enam, et tegevus toimub koduse maastiku taustal, mugavas saksa elutoas või pidulikus renessansshoones („Külastus“, „Maarja sündimine“, „Maarja kihlus“). Maarja elukäigu edasiandmisel avaldub A. Düreri oskus põimida fantaasia ja tegelikkus veenvaks tervikuks („Pögenemine Egiptusesse“). Sarjas nähtub ka A. Düreri suurepärase sujuv joonistus, detailide täpsus ja looduse valguseküllasus. „Maarja elu“ on kunstniku populaarsemaid teoseid. Harulduseks võib pidada puulõiget „Kristus Emmauses“ (sarjast „Väike passioon“, 1509—11), mis on trükitud A. Düreri eluajal.

16. sajandi esimesel aastakümnel hakkas A. Dürer rohkesti tegelema vasegraveerimisega. Tema vaselõiget tutvustab Tartus koopia „Kristuse vangivõtmine“, mille teostust on peetud väga originaalilähedaseks. Teos annab seega kaudselt ettekujutuse A. Düreri varjundrikkast graveerimisviisist.

A. Düreri teoseid on kopeeritud ja jäljendatud nende loomisest saadik. Ka on hilisemal ajal püütud lisada Düreri laadis teostatud plaatidele meistri monogrammi, et sel viisil tömmist realiseerida suure meistri teosena. Selliseid A. Düreri märgiga klotse oli H. A. von Derschau kollektsioonis õige mitu.

A. Düreri kui õpetaja tegevusest on vähe andmeid. Tema otseseiks õpilasiks loetakse Hans Leonhard Schäufoleini (1480/85—1538/40) ja Hans Baldung Grieni (1484/85—1545). Viimast peetakse üheks huvitavamaks oma aja meistriks. Raamatukogu graafikakogus pole ta esindatud. H. L. Schäufoleini dekoratiivseid, kohati suurt vormi taotlemaid puulõikeid leidub H. A. von Derschau kogus, neist on iseloomulikum „Laatsaruse elluäratamine“.

A. Düreri töökojas oli rohkesti abilisi, eriti sajandi teisel kümnendil, mil Maximilian I rakendas ka A. Düreri oma ulatuslikesse ettevõtmistesse. Saksa-Rooma keisril oli suur plaan oma ajastu ja isiku jäädvustamiseks. Üheks hiigelürituseks oli puulõikes võidukaare teostamine (1515, 3,5 m kõrge). Kompositsioon koosnes keisri esivanemate portreedest, ajaloo-sündmustest, allegooriatest ja ornamentidest, milleks valmistati ligi 100 trükiplaati. „Võiduvärvale“ lisandusid veel „Võidurongkäik“ ja „Võiduvanker“. Nendeks töödeks koostas programmi humanist Johannes Stabius ja esialgsed visandid tegi õuekunstnik Jorg Köldener. Seetõttu kunstnikud, nende hulgas ka A. Dürer, oma fantaasiat eriti suurel määral rakendada ei saanud. 1512. aastast täitiski A. Dürer koos abiliste H. Springinklee, W. Trauti ja oma venna Hansuga mõnda aega Maximilian I tellimusi.

Wolf Traut (1486—1520) arendas oma puulõikemaneeri A. Düreri laadis ja tema maalilise üldmõjuga lehed on meistri omadele väga sarnased („Kristus jätab emaga jumalaga“). Hans Springinklee (1490/95—1523) pühendus peamiselt raamatukaunistuste loomisele Nürnbergi trükkaleile. Tema õpilane Erhard Schön (u. 1491—1542) jätkas kaudselt A. Düreri laadi ja on tuntud Nürnbergis trükitud raamatute illustreerijana.

Lahendamata on jäänud küsimus, kas A. Dürer teostas ise oma puulõiked või kasutas professionaalseid lõikajaid. Viimasel ajal on kalduvus arvama, et varasel perioodil võis A. Dürer lõigata plaate ise, hiljem rakendas abilisi. Vaieldamatult on selge, et Maximilian I suurte tellimuste puhul andis A. Dürer kavandid õppinud käsitöölisele lõikamiseks. Üldiselt arvatakse, et 16. sajandi teisel veerandil kujunes välja kindel tööjaotus puulõike joonistaja-kunstniku, lõikaja ja kirjastaja vahel.

A. Düreri ja tema abilistega üheaegselt töötas Nürnbergis rida meistreid, nagu Ludwig Krug (1488/90—1532), Hans Guldenmund (u. 1490—1560) ja teisigi, kellest mitmed tegelesid peale puulõikekunsti ka raamatute kirjastamise ja trükkimisega.

15.—16. sajandil oli Augsburg juhtivamaid linnu Saksamaa poliitilises ja majanduselus, seal resideeris ka Saksa keiser. Elava raamatukaubanduse keskusena pakkus linn tegutsemisvõimalusi ka kunstnikele. Juhtivaks kunstnikuks kujunes Hans Burgkmair (1473—1531), kelle puulõiked ületavad tema saavutusi maalis. H. Burgkmair sai Maximilian I soovide peatäitjaks. Ta koostas ulatusliku Habsburgide sugupuu ja illustreeris osaliselt ajaloolised jutustused „Theuerdank“ (1517) ja „Weisskunig“ (1526). Esimene käsitleb keisri kosimisretke Burgundiasse, teine keisri ja tema isa tähtsamaid elujuhtumeid. Tartus leidub „Theuerdanki“ hilisem väljaanne.

Ülikooli raamatukogus on H. Burgkmairi populaarsed allegooriad „Seitse voorust“ ja „Seitse surmapattu“ (u. 1510). Figuuride sundimatus hoiakus ja elegantses rõivastuses võib tunda itaalia kunsti mõju. Huvi pakub ka suur puulõige „Cochini kuningas“ (1508) kui näide maailma avardumisest ja huvist eksootiliste rahvaste vastu. H. Burgkmair võttis osa ka Maximilian I „Võidurongkäigu“ loomisest.

Augsburgist pärines ka Saksa renessansi teine kuulus kunstnik Hans Holbein noorem (1497/98—1543), kelle loometöö kulges Baselis ja Londonis. Olles põhiliselt maalija, andis ta joonistusi ka puulõikajatele, sest Basel oli arvestatav oma raamatutrükkimisega. Laialdase leviku saavutas H. Holbeini „Surmatants“ (1538), millest ülikooli raamatukogus on 1554. a. Baselis ilmunud väljaanne. Graafikakogus leiduvad mõned H. Holbeini puulõikes initsiaalid imepisikeste, elavas liikumises figuuridega.

Regensburgis oli A. Düleri väljapaistvaks kaasaegseks maalija ja vasegraveerija Albrecht Altdorfer (u. 1480—1538), kellelt pärineb ka rida puulõikeid. A. Altdorferi maalide poeetiline ja loodust kujutav laad kajastub väikestes puulõigetes püha Christophorusest, milles õrnades joontes antud maastikuline taust loob lüürilise meeleolu. Ka tema tubastele stseenidele, nagu „Maarjale kuulutamine“, on omane intiimsus ja kodusus.

A. Altdorferi õpilaseks oli Michael Ostendorfer (u. 1490—1559), kes töötas samuti Regensburgis. Vastandina õpetaja tundlikule ja peenele joonekäsitlesele harrastas M. Ostendorfer lakoonilist laadi („Kristuse ristilt mahavõtmine“).

Üheks olulisemaks Põhja-Saksa keskuseks kujunes Saksi hertsogite residents Wittenberg. Eriti tõusis Wittenbergi vaimne osakaal reformatsiooni ajal seoses M. Lutheri tegevusega. Kuurvürst Friedrich III Tark kutsus oma õuekunstnikuks Lucas Cranach vanema (1472—1553), kes on tuntud viljaka maalijana, kuid ka puulõikemeistrina. Tema maalidele omast gootlikku puisust, ent head karakteriseerimisostkust võib tõdeda ka ta puulõikeportreedes. Rohkem kui teised selle aja kunstnikud tõi L. Cranach esile puulõikele omast suurt vormi. Kasvanud nõudmine puulõigete järele tingis töökoja asutamise, kus peale paljude abiliste töötasid ka tema pojad

Hans (1510—37) ja Lucas noorem (1515—86). Viimane sai töökoja edasi-viijaks. Ta jätkas isa poolt väljakujundatud ilmekust ja lihtsust taotlevat laadi („Philipp Melanchthon“, 1561). Cranachite töökoda oli väga populaarne portreede ja raamatuillustratsioonide poolest, sealhulgas ka M. Lu-theri teoste.

Cranachite laadis töötas ka Hans Brosamer (u. 1500—54), täites pal-jude kirjastajate tellimusi. Väga mitmel pool tegutses Peter Flötner (u. 1485—1546), kes oli osav illustreerija ja fantaasiaküllane ornamendi-joonistaja.

16. sajandi esimene kolmandik oli saksa puulõikekunsti õitseajaks. Sajandi keskel ja teisel poolel muutusid valitsevaks utilitaarseimelised puulõikes portreed, lahinguvaated, pilkepildid ja illustratsioonid.

A. Dürerile järgnenud põlvkonda tuntakse väikemeistrina. Nimetus on tingitud tööst põhiliselt väikeseformaadilise vaselõike alal. Traditsiooni jätkamiseks harrastasid nad mõnel määral ka puulõiget. Väikemeistreist oli kõige produktiivsem ja rahvalikum Hans Sebald Beham (1500—50), kes oletatavasti oli õppinud A. Düreri töökojas. Osava joonistaja ja elava jutustajana eelistas ta figuurirohkeid stseene talupoegade elust („Talu-poegade pidu Mögeldorfis“). Ka on ta andnud rea omaaegsete sõdurite — landsknehtide — figure. Väga veenvalt esitas kunstnik piiblistseene oma kaasaegses olustikus („Kadunud poeg“). Vasegraveerimisega tegeles ka tema vend Barthel Beham. Reformatsiooni pooldajana ja vabamõtlejana pagendati 1525. a. Nürnbergist koos vendade Behamitega kolmas väike-meister Georg Pencz (u. 1500—50). Tema on tuntud maalijana ja vase-graveerijana, vähesel määral ka puulõikejoonistajana.

Kõige kunstiküpsemaks väikemeistriks loetakse Soestis töötanud Hein-rich Aldegreverit (1502—55/61), kelle väikesed vaselõiked näitavad mõjus-tusi A. Dürerilt ja Lucas van Leydenilt. H. Aldegrever graveeris tiheda viirutuse ja tugeva valguseandmisega, pannes rõhku figuride plastilisele väljatöötamisele. Tema tegelased on elavate žestide ja ilmekate nägudega („Susanna lugu“, vaselõige, 1555).

Nürnbergi puulõiketraditsioone jätkas Virgil Solis (1514—62), kes piirdus peamiselt raamatuillustratsioonide ja ornamendilõigetega. Kuna ta ei olnud eriti suure fantaasiaga, siis ta sageli varieeris või kopeeris teiste meistrite, sealhulgas ka A. Düreri teoseid. Kirjastajate tellimuste täitmi-seks rajas ta töökoja. Kui V. Solis 1562. a. katku suri, sai tema töö jätk-a-kaks Jobst Amman (1539—91), kes joonistas ja osalt ka lõikas ise illust-ratsioone piiblitele, kroonikatele, turniiriraamatutele ja muudele rahva-likele väljaannetele. Tema plaadid on korrektselt teostatud, kuid isiku-päratud tellimustööd.

Saksa kunsti üldise kiratsemisega sajandi teisel poolel käis alla ka graa-fika ja jäi töökodade käsitöenduslikule tasemele.

8. H. Aldegrever. Vanamehed üllatavad Susannat kümblemisel. 1. leht sarjast „Susanna lugu“. Vaselõige. 1555. Nr. 34.

ALDEGREVER, Heinrich (1502—55/61)

Õppis Paderbornis kullassepast isa juures. 1527. a. asus Soesti, kus töötas malija, vasegravööri ja kullassepana. Varastes töödes on märgata Nürnbergi meistrite mõju, arvatavasti viibis ta seal sellina rännuaastail. Kunstiajalukku on ta läinud nn. väikemeistrina vasegravüüridega. Teada umbes 290 vaselõiget, enamik neist ornamentide näidislehed.

34.—37. Susanna lugu. Sari neljast lehest. Vaselõige. 1555. ÜR 1324—1327.

1. Vanamehed üllatavad Susannat kümblemisel. Vaselõige. Pl. 11,3×8,1. ÜR 1324. Repr. lk. 27.

Joonises all keskel: Tahvlil 1555 AG (monogramm).

2. Vanamehed süüdistavad Susannat abielurikkumises. Vaselõige. Pl. 11,3×8. ÜR 1325.

Joonises all vasakul: Tahvlil 1555 AG (monogramm).

3. Vanameeste valetunnistuse paljastamine. Vaselõige. Pl. 11,8×8. ÜR 1326.

Joonises all vasakul: Tahvlil 1555 AG (monogramm).

4. Vanamehed visatakse kividega surnuks. Vaselõige. Pl. 11,2×8. ÜR 1327.

Joonises ülal paremal: Tahvlil 1555 AG (monogramm).

I plaadiseisund. B. VIII, 30—33; M. I, 32—35; H. I, 30—33.

Ostetud 1836. a. Tartus C. A. Klugelt.

Susanna, Vanas Testamendis vaga juudi naine.

38.—40. Heraklese vägiteod. Kolm teost 13-lehelisest sarjast. Vaselõige. 1550. ÜR 1328—1330.

Herakles toob maa peale põrgukoera Kerberose. 5. leht. Vaselõige. J. 9,1×6,8. ÜR 1328.

Joonises all vasakul: Tahvlil 1550 AG (monogramm).

Plaadil: Sponte petit rapidos Erebi...

Herakles läbistab noolega kentaur Nessose. 11. leht. Vaselõige. J. 9,1×6,9. ÜR 1330.

Joonises ülal paremal: Tahvlil 1550 AG (monogramm).

Plaadil: Nessus adulterio conspurcans Deianiram...

Herakles püüab kinni kuldsarvedega emahirve. 13. leht. Vaselõige. J. 9,1×6,9. ÜR 1329.

Joonises ülal paremal: Tahvlil 1550 AG (monogramm).

Plaadil: Veste uenenata facturus...

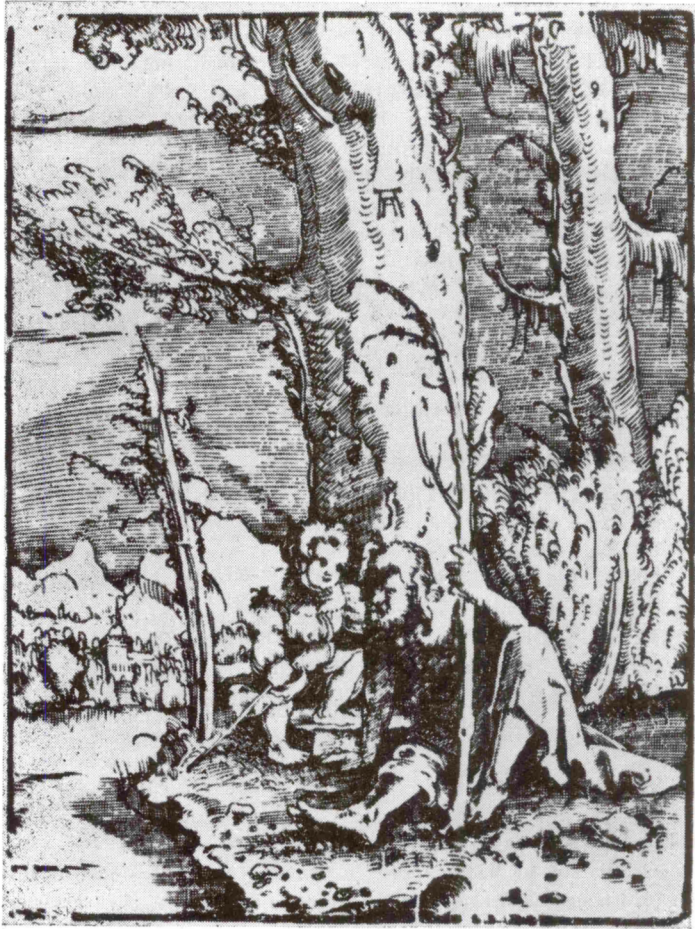
B. VIII, 87, 93, 95; M. I, 75, 81, 83; H. I, 87, 93, 95.

Ostetud 1803.—08. a.

Herakles, kreeka kangeline, kes veresüü lunastamiseks pidi Mükeene kuninga Eurysthenese teenistuses sooritama 12 vägitegu. Nendest kahte kujutavad Tartus leiduvad gravüürid: kuldsete sarvedega hirve kinnipüüdmine Keryntia metsast ja Hadese allmaailma valvuri Kerberose maa peale toomine. Kentaur Nessose tapmine ei kuulunud 12 vägiteo hulka, kentauri tappis Herakles varem.

ALTDORFER, Albrecht (u. 1480—1538)

Arvatavasti maalija Ulrich Altdorferi poeg. 1505. a. sai Regensburgi kodaniku õigused. Maalija, vasegraveerija ja puulõikejoonistaja, hiljem töötas ka ehitusmeistrina. 1526. a. valiti linna rae liikmeks.

9. A. Altdorfer. Christophorus jõekaldal. Puulõige. U. 1512. Nr. 45.

41. Aabrahami ohver. Puulõige. U. 1520. Pl. 12,3×9,5. ÜR 7391.

Joonises ülal vasakul: AA (monogramm).

D. II B 62: B. VIII, 41; P. III, 41; M. I, 41; G. VIII, 1; G. Woodcut I; H. I, 41.

Aabraham, Vana Testamendi järgi heebrealaste ja araablaste esiisa. Aabrahami usu katsumiseks käskis Jehoova tal ohverdada poeg lisaki. Kui Aabraham oli asetanud poja ohvrialtarile ja tõstnud noa, keelas Jehoova teda ingli kaudu.

42. Maarjale kuulutamine. Puulõige. 1513. Pl. 12,3×9,5. ÜR 7394.

Joonises ülal keskel: Tahvilil AA (monogramm); paremal: 1513
D. II B 65: B. VII, 44; P. III, 44; M. I, 44; G. V, 5; G. Woodcut I; H. I, 44.

43. Neitsi Maarja altar. Puulõige. 1520. Pl. 29,2×20,9. ÜR 7390.

Joonises ülal keskel: Vapikilbil AA (monogramm).

D. II B 61: B. VIII, 50; P. III, 50; M. I, 51; G. XV, 1; G. Woodcut I;
H. I, 53.

44. Christophorus viib Jeesus-lapse läbi vee. Puulõige. 1513.
Pl. 16,5×12,2. ÜR 7389.

Joonises paremal (puutüvel): Tahvilil AA (monogramm) ja 1513

D. II B 60: B. VIII, 53; P. III, 53; M. I, 56; G. I, 2; G. Woodcut I; H. I, 56.

Christophorus (kreeka keeles „Kristuse kandja“), legendaarne pühak-hiiglane, kes viis seljas lapse läbi jõe ja tundis selle keharaskusest, et kannab Kristust ennast.

45. Christophorus jõekaldal. Puulõige. U. 1512. Pl. 12,3×9,5. ÜR 7395.
Repr. lk. 29.

Joonises ülal keskel (puutüvel): AA (monogramm).

D. II B 66: B. VIII, 54; P. III, 54; M. I, 57; G. VIII, 2; G. Woodcut I; H. I, 57.

46. Püha Hieronymus koopas. Puulõige. 1515. Pl. 17×12,1. ÜR 7392.

Joonises all keskel: Tahvilil AA (monogramm).

D. II B 63: B. VIII, 57; P. III, 57; M. I, 59; G. V, 18; G. Woodcut I; H. I, 60.

Kommentaar vt. nr. 26.

47. Joel ja Sisera. Puulõige. 1520. Pl. 17,3×9,5. ÜR 7393.

Joonises all vasakul: AA (monogramm).

D. II B 64: B. VIII, 43; P. III, 43; M. I, 43; G. XXV, 2; G. Woodcut I;
H. I, 43.

AMMAN, Jobst (Jost, Jos) (1539—91)

Pärines Zürichist, kus sai hea hariduse ja õppis kullassepaks. 1561. a. paiku tuli rändsellina Nürnbergi ja lõi sidemed kirjastaja S. Feierabendiga Frankfurdis Maini ääres. Pärast V. Solise surma 1562. a. võttis J. Amman üle tema koha kirjastaja juures. 1577. a. sai Nürnbergi kodaniku õigused. Külastas Augsburgi, Heidelbergi, Würzburgi ja Altdorfi. Tuntud ofortisti ja puulõikejoonistajana, lõi ka ise puuplaate. Paljude illustatsioonide, žanri- ja kostüümpiltide looja.

48. Aadam ja Eeva paradiisis. Puulõige. Pl. 27,6×18,9. ÜR 1322.

Joonises all keskel: IA

B. IX, 15; A. I, 25; M. I, 27; H. II.

Ostetud 1836. a. Tartus C. A. Klugelt.

49. Iisraeli rahvas läheb läbi Punase mere. Puulõige. 8 plaati 60,3×91,7. ÜR 7308.

D. I E 6: A. I, 26; M. I, 29; H. II.

50. Taavet ja Koljat. Puulõige. 2 plaati 31,7×48,7. ÜR 7280.

D. I D 5: A. I, 28; M. I, 30; H. II.

Taavet, Juuda, hiljem kogu Palestiina kuningas u. 1000—960 e. m. a. Noores eas surmas lingukiviga vilistite kangelase Koljati.

51. Sõjavor. Puulõige. 5 plaati 36,3×171,3. ÜR 7568.

Joonises all paremal (kivil): IA

D. III E 17: A. I, 71; M. I, 72; H. II.

52. Kolm türklast. Puulõige. Pl. 23,5×19,7. ÜR 7532.

D. III B 91: A. I, 70; H. II.

53. Tähestik. Puulõige. 1567. Pl. 26,4×35,2. ÜR 7533.

Joonises all keskel: 15 I. A. 67

D. III B 92: A. I, 141; M. I, 144; H. II, 36.

BEHAM, Hans Sebald (1500—50)

Õppis oletatavasti Nürnbergis A. Düreri töökojas. 1525. a. pagendati linnast koos oma venna Barthel Behami ja Georg Pencziga katoliku usu vastase tegevuse pärast. Viibis mitmel pool, pikemalt Ingolstadtis. 1530. a. alates töötas Münchenis, 1531. a. asus Frankfurti Maini ääres ja loobus 1535. a. Nürnbergi kodaniku õigustest. Maa-
lija, vasegraveerija ja puulõikejoonistaja nn. väikemeister, tuntud peamiselt graafi-
liste teostega.

54.—55. Aadam. Eeva. Paarik. Puulõige. Pl. 4,5×11,5. ÜR 7245, 7246.

D. I B 13: He. Dürer [1961], [1962]; P. III, 220, 221; H. III.

Kasutatud raamatu- ja kalendriillustratsioonina.

56. Maarja pirniga. Puulõige. 1521. Pl. 16,5×10,8. ÜR 7472.

Joonises ülal keskel: HSP (monogramm).

II plaadiseisund. D. III, B 77: B. VIII, 122; He. Zusätze; M. III, 202; G. XVI, 11; G. Woodcut I; H. III.

57. Maarja lapsega puu all. Puulõige. 1521. Pl. 16,3×10,9. ÜR 7471.

Joonises ülal paremal: HSP (monogramm).

II plaadiseisund. D. III B 76: B. VIII, 123; M. III, 203; G. XIX, 10; G. Woodcut I; H. III.

58. Kadunud poja lugu. Puulõige. U. 1535. 8 plaati 68,5×93,5. ÜR 7564.

Joonises ülal paremal (kapiteelil): HSB (monogramm).

D. III E 13: B. VIII, 128; He. Zusätze; M. III, 206; G. XXXIX, 1, 2; G. Woodcut I; H. III.

59. Püha Peetrus. Puulõige. 1521. Pl. 8,6×6,5. ÜR 7470.

Joonises ülal paremal: 1521 HSP (monogramm).

III plaadiseisund. D. III, B 75: B. VIII, 137; P. IV, 139; He. Zusätze; M. III, 219; H. III.

Peetrus, Jeesus Kristuse esimene jünger, kristliku pärimuse kohaselt kalur, hiljem Jeruusalemma algkoguduse juht. Legendi põhjal olevat surmatud Nero ajal Roomas märtrina ristil. Rooma katoliku kirik tunnustab Peetrust kui katoliku kiriku rajajat ja esimest piiskoppi. Atribuudiks kaksikvõtmed.

60. Peetruse ja Pauluse jutlus. Puulõige. Pl. 8,5×8,5. ÜR 7419.

D. II D 15; M. III, 162.

Paulus, varem Saulus, Kristuse õpetuse vastane, hiljem kristliku apostlina tegev Väike-Aasias, Makedoonias ja Kreekas. U. 64. a. mõisteti märtrisurma. Hiljem tunnistatud katoliku pühakuks.

61. Jaht. Puulõige. 1530. 3 plaati 37,1×75,5. ÜR 7350.

Joonises vasakul: Diana aktonusem omq

D. II B 44; G. XXX 1, 35—37; G. Woodcut III; H. III.

M. Geisberg peab teose autoriks G. Penczi.

62.—75. Neliteist Rooma keisrite portreemedaljoni. Puulõige.

Pl. diam. 7. ÜR 7497—7510.

II plaadiseisund. D. III B 79; B. VIII, 129—131; He. Zusätze; M. III, 207; H. III.

Medaljonides on kujutatud: Caesar, Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, Titus, Domitianus, Nerva ja Traianus.

76. Sõjavoore. Puulõige. U. 1530. 4 plaati 28×142. ÜR 7566.

II plaadiseisund. D. III E 15; B. VIII, 171; He. Zusätze; M. III, 285; G. X, 8—11; G. Woodcut I; H. III.

77. Sõdur koeraga. Puulõige. U. 1540. Pl. 26,7×13,1. ÜR 7400.

D. II B 70; G. XV, 5; G. Woodcut I.

78. Sõdur. Puulõige. Pl. 26×15. ÜR 7398.

D. II B 68.

79. Sõdur ja naine. Puulõige. Pl. 28×19,8. ÜR 7399.

D. II B 69.

Nr. 78 ja 79 omistatud H. S. Behamile võrreldes nr. 77-ga.

80. Weissenburgi piiramine. Puulõige. Pl. 20,4×39,3. ÜR 7457.

D. III A 23; G. XXIX, 1.

81. Naised saunas. Puulõige. U. 1540. Pl. diam. 28,8. ÜR 7514.

Joonises ülal keskel: HSB (monogramm).

D. III B 83; B. VIII, 167; He. Zusätze; M. III, 281; G. XXXIII, 2; G. Woodcut I; H. III.

82.—87. Talupoegade pidu Mögeldorfis. Puulõige. U. 1527. 6 eraldi plaati 13—14×39,5. ÜR 7522—7527.

D. III B 86, 86 b; P. IV, 198; M. III, 282; G. XVI, 1—6; G. Woodcut I; H. II.

88. Härraste pidu. Puulõige. Pl. 8×8,7. ÜR 7513.

D. III B 82: M. III, 273.

89. Satiir katoliku kiriku vaimulikest. Puulõige. Pl. 18,9×28,5. ÜR 7288.

D. I D 9: G. Woodcut I.

Kahtluse all

90.—93. Kadunud poja lugu. Puulõige. 4 eraldi plaati 20,8—21,1×33,1—33,2. ÜR 7466—7469.

D. III B 71—74: B. VIII, 125—127; He. Zusätze; P. IV, 125—127; M. III, 289—292; H. III.

94. Naised saunas. Puulõige. Pl. 22,5×25,6. ÜR 7511.

D. III B 80: P. IV, 195; M. III, 298; H. III.

95.—100. Kuus surmapattu. Puulõige. 6 eraldi plaati 4,7×3,2—3,5. ÜR 7516—7521.

Figuuride all nimetused.

D. III B 85: M. III, 319.

101.—124. Kaksikümmend neli kalendriillustratsiooni Maarja elust ja pühakutest. Puulõige. Pl. 4,1—4,7×3,3—3,5. ÜR 7473—7496.

Figuuride all nimetused.

D. III B 78: M. III, 317.

125. Alasti naine narriga. Puulõige. Pl. 26,6×19,6. ÜR 7282.

D. I D 7: H. III.

126.—131. Iharus mehi narritamas. Puulõige. 5 medaljoni. Pl. diam. 6,7. ÜR 7283—7287.

D. I D 8: H. III.

Koopiad

132. Aadam ja Eeva paradiisis. Puulõige. Pl. 34,9×25,7. ÜR 7276.

D. I D 1: P. IV, 172, copie A; G. VI, 16; G. Woodcut I.

133. Püha Christophorus. Puulõige. Pl. 29,6×22,2. ÜR 7237.

D. I B 6: B. VII, App. 16; P. III, 181; He. Dürer [2013]; G. XIII, 4; G. Woodcut I; H. III.

Kommentaar vt. nr. 44.

BROSAMER, Hans (u. 1500—54)

Õpiajast andmed puuduvad. Loomingus oli ta mõjustatud Lucas Cranach vane-
mast. 1522.—30. a. tegi illustratsioonid Wittenbergi kirjastajaile. 1530. a. viibis
Nürnbergis ja Ingolstadtis. Töötas 1534. a. Erfurdis, 1536—46 Fuldas ja 1547. a.
taas Erfurdis. Tuntud peamiselt puulõigetega.

134. Hans Sachs'i portree. Puulõige. 1545. Pl. 31,5×28,3. ÜR 7536.

Joonises all: 1545 · HANS · SACHSN · ALTER · 51 · IAR

D. III B 95: He. Zusätze; P. IV, 35; G. XXXV, 18; G. Woodcut III; H. IV, 610.

M. Geisberg omistab portree M. Ostendorferile.

Hans Sachs (1494—1576), saksa kirjanik, ametilt tsunfti kingseppmeister, tähtsaim Nürnbergi meistersinger. Kirjutas luuletusi, värssnäidendeid, mõttesalme jm. Tema käsitluslaad on naiivselt õpetlik ja moraliseeriv.

Koopia

135. Hertsoginna Sibylla. Puulõige. U. 1540. Pl. 32,5×25,7. ÜR 7353.

D. II B 47: G. III, 15; G. Woodcut I; H. IV, copy.

Sibylla (1512—54), Saksi kuurvürsti Johannes Friedrich I abikaasa.

BURGKMAIR, Hans (1473—1531)

Algõpetuse sai maalijast isalt Augsburgis. 1490. a. täiendas end M. Schongaueri juures Colmaris. 1490. a. naasis kodulinna, kus 1498. a. võeti maalijate tsunfti liikmeks. Rännuaastail külastas Põhja-Itaaliat. Tegelnud peamiselt maalimisega, 1508. a. hakkas katsetama värvilise puulõikega. Teostas hulgaliselt puulõikejoonistusi keiser Maximilian I ülesandel.

136. Kristus Laatsaruse, Maarja ja Marta juures. Puulõige. Pl. 17,1×12,1. ÜR 7326.

Joonises ülal keskel (kaminaotsal): H · B ·

Joonises: LASERVS MADALENA · MARTA

D. II, B 28: B. VII, 16; He. Zusätze; H. V, 276.

Laatsarus, Kristuse sõber, elas oma õdede Maarja ja Martaga Bethanias. Pärimuse järgi Kristus äratas Laatsaruse neli päeva kestnud surmast. Keskajal sai Laatsarus haigete, eriti pidalitõbiste kaitsepühakuks.

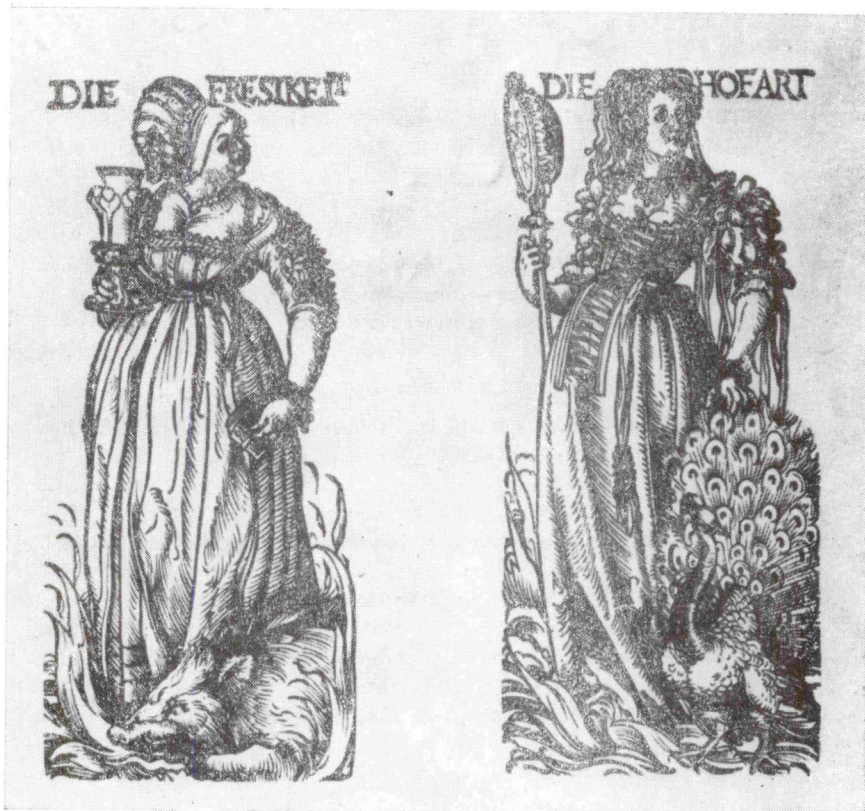
137.—143. Seitse voorust. Sari seitsmest figuurist. Puulõige. U. 1510. Pl. 15,5—15,8×7,2—7,6. ÜR 7319—7325.

Neljanda figuuri joonises all: HB

Igal figuuril nimetus: DER GLAYB DIE · LIEBE. HOFFNVNG DIE GE-RECHTIKAIT DIE MESIKAIT · DIE · STERCK DIE FIRSICHTIKAIT.

III plaadiseisund. D. II B 27: B. VII, 48—54; He. Zusätze; G. Woodcut II; H. V, 291—297.

Seitsmeks põhivooruseks peeti usku, armastust, lootust, õiglust, mõõdukust, tugevust ja ettevaatlikkust.

10. H. Burgkmair. Prassimine. Upsakus. Sarjast „Seitse surmapattu“. Puulõige. U. 1510. Nr. 145 ja 146.

144.—149. Kuus figuuri sarjast „Seitse surmapattu“. Puulõige. U. 1510. Pl. 15,7—15,8×7,2—7,3. ÜR 7291—7296. Repr. lk. 35.

Figuuridel nimetused: VNKEISCH DIE FRESIKEIT DIE HOFART DER-ZORN DIE . TRAKAIT DIE . GEITIKAIT

II plaadiseisund. D. I D 12: B. VII, 55—61; He. Zusätze; G. Woodcut II; H. V, 298—304.

Sarjast puudub üks figuur: „DER NEID“

Seitsmeks surmapatuks peeti: voorusetust, prassimist, upsakust, viha, loidust, ihsust ja kadedust.

150. Cochini kuningas. Puulõige. 1508. 4 plaati 27×109,6. ÜR 7317.
Joonises keskel: Tahvlil 1508 HB; ülal paremal: DER KVNIG VON
GVTZIN

I plaadiseisund. D. II B 25: B. VII, 77; P. III, 77; N. Monogr. III, 36;
G. XXXV, 3, 4; H. V, 731—736.

Cochin, linn Indias Kerala osariigis. Puulõige loodi Welseri kompanii 1505. ja 1506. a. ekspeditsioonide põhjal ja kirjeldas pärismaalasi Guineas, Allagos, Araabias ja Indias. Friis on kuueosaline, tömmised tehtud neljalt osalt.

Koopiad

151. Aadam ja Eeva paradiisis. Puulõige. 8 plaati 93×65. ÜR 7303.
Joonises all keskel: · H · B ·

Joonise all: Vnd got gesegnet sy...

D. I E 1: B. VII, 1; He. Zusätze; N. Monogr. III, 1; H. V, 1, copy.

152. Kristus ristil kahe kurjategija vahel. Puulõige. 8 plaati 84×66,4.
ÜR 7305.

D. I E 3: B. VII, 19; He. Zusätze; N. Monogr. III, 15; H. V, 48, copy.

153. Cochini kuningas. Puulõige. 1511. 5 plaati 26,3×188,7. ÜR 7318.
Joonises keskel: Tahvlil 1511; ülal paremal: DER KVNIG VON GVTZIN;
ülal vasakul: Dise nachuolgende figuren...

D. II B 26: P. III, 77; N. Monogr. III, 708; H. V, 731—736/II.

CRANACH, Lucas vanem (1472—1553)

Õppis maalijast isa juures Kronachis. 1502.—04. a. viibis Viinis. 1505. a. asus Wittenbergi, kus sai Saksi kuurvürsti Friedrich III Targa õuemaalijaks. 1508. a. tõs-teti aadliseisusesse. 1519. a. valiti rae liikmeks, 1537.—40. a. oli bürgermeistriks. Elas 1552. a. kuni surmani Weimaris. M. Lutheri sõber ja reformatsiooni pooldaja. Maalimise kõrval tegeles puulõikega, eriti hinnatud on portretistina.

154. Saksi kuurvürst Friedrich III Tark (1463—1525). Puulõige. 1525.
Pl. 27,1×21,8. ÜR 7253. Repr. lk. 37.

D. I B 20: P. IV, 182; G. XXI, 8; G. Woodcut II; H. V, 130 c.

Friedrich III Tark, valitses 1486—1525, harrastas teadusi ja asutas 1502. a. Wittenbergis ülikooli. Olles ise katoliiklane, laskis M. Lutheril takistamatult arendada reformatsiooni ja kaitses teda vastaste eest.

155. Pattulangemine. Puulõige. Pl. 28×22,1. ÜR 7549.

D. III D 27: G. XXVII, 17; H. VI, 2.

156. M. Luther ja J. Hus annavad kuurvürst Johann Friedrich I ja ta perele armulauda. Puulõige. Pl. 27,2×24. ÜR 7351.

Tegelastel nimed juures.

D. II B 45: B. VII, 152; P. IV, 152.

11. L. Cranach vanem. Saksi kuurvürst Friedrich III Tark. Puulõige. 1525. Nr. 154.

12. L. Cranach noorem. Philipp Melanchthon. Puulõige. 1561. Nr. 157.

Johann Friedrich I Üllas (1503—54), Saksi kuurvürst 1532—47. Jätkas luterliku kiriku kujundamist. Martin Luther (1483—1546), saksa usureformaator, protestantliku kiriku rajaja Saksamaal. Jan Hus (u. 1371—1415), tšehhi rahvuskangelane, reformatsiooni ideoloog. 1412. a. pandi ta kirikuvande alla ja 1415. a. põletati tuleriidal.

CRANACH, Lucas noorem (1515—86)

Õppis isa töökojas Wittenbergis, 1552. aastast juhatas töökoda. Töötas Lucas Cranach vanemale lähedases laadis, 1537. aastast märkis oma töid sõrmust hoidva lohega. 1549. a. valiti rae liikmeks, 1565. a. bürgermeistriks. Tegutses põhiliselt puulõikemeistrina.

157. Philipp Melanchthon. Puulõige. 1561. Pl. 25,1×15,3. ÜR 1348. Repr. lk. 38.

Joonises vasakul: 1561. ja lohe sõrmusega.

Tagaküljel: An den Leser. Es haben sich für dieser zeit...

B. VII, 153; H. VI, 48 a.

Ostetud 1836. a. Tartus C. A. Klugelt.

Philipp Melanchthon (1497—1560), saksa humanist ja luterliku reformatsiooni juhte. Võitles skolastika vastu, kirjutas õpikuid ja korraldas õppetööd protestantlikes ülikoolides, saades sellest hüüdnime „Saksamaa õpetaja“.

158. Dr. Christian Brück. Puulõige. 1549. Pl. 18×16,1. ÜR 7352.

Joonises ülal vasakul: 1549 ja lohe sõrmusega.

D. II B 46: B. VII, 144; P. IV, 144; G. XXXI, 20; G. Woodcut II; H. VI, 24.

Christian Brück, latiniseeritud Pontanus (1486—1567), õigusteadlane, Saksi kantsler. Oli segatud Grumbachi vandenõusse (vt. nr. 248) ja mõistetud 1567. a. surma.

159. Johann Bugenhagen. Puulõige. Pl. 32,5×21,3. ÜR 7360.

D. II B 54: B. VII, 146; G. XXII, 27; H. VI, 25.

Johann Bugenhagen (Dr. Pomeranus, 1485—1558), teoloog, professor Wittenbergis. Oli M. Lutheri abilisi ja usu-uuenduse korraldajaid Põhja-Saksamaal.

160. Karl V (1500—58). Puulõige. U. 1548. Pl. 31,9×22,4. ÜR 7355.

Joonises ülal vasakul: PLVS. OVLTR

D. II B 49: B. VII, 128; G. XXVIII, 14; G. Woodcut II; H. VI, 27.

Karl V, Saksa-Rooma keiser 1519.—56. a., koondas oma võimu alla suured valdused Euroopas. Katoliiklasena oli äge reformatsiooni vastane.

Koolkond

161. Erasmus Rotterdamist. Puulõige. Pl. 30×17,6. ÜR 7359.

Joonises keskel:TERMINVS

D. II B 53.

Erasmus Rotterdamist, latiniseeritult Desiderius Erasmus, õieti Geert Geerts (1466/69—1536), madalmaade humanist. Paljude ladinakeelsete filosoofia-, teoloogia-, eetika- ja pedagoogikaalaste tööde kõrval avaldas ja kommenteeris antiikautorite ja kirikuisade teoseid.

162. Maailmasüsteem. Puulõige. Pl. 15,2×12. ÜR 7234.

D. I B 3.

Koopiad

163. Johann Friedrich I Üllas (1503—54). Puulõige. Pl. 32,3×26,2. ÜR 7254.

D. I B 21: P. IV, 186.

Kommentaar vt. nr. 156.

164. Georg (1471—1539). Puulõige. U. 1533. Pl. 32,5×26,2. ÜR 7256.

D. I B 23: B. VII, 143; P. IV, 143; G. XVII, 17; G. Woodcut I; H. IV, 606.

Georg (der Reiche või der Bärtige), Saksi hertsog, edendas majanduselu ja humanistlikku kultuuri.

165. Philipp Melanchthon. Puulõige. Pl. 25,5×20,9. ÜR 7357.

D. II B 51.

Kommentaar vt. nr. 157.

166. Martin Luther. Puulõige. Pl. 25,6×20,4. ÜR 7358.

D. II B 52.

167. Martin Luther. Puulõige. Pl. 15,2×12,1. ÜR 7356.

Ülal paremal: 1520.

D. II B 50.

Kommentaar vt. nr. 156.

DÜRER, Albrecht. Vt. lk. 13.

168. Kristus Emmauses. 32. leht sarjast „Väike passioon“. Puulõige. 1509—11. L. 12,7×9,7. ÜR 1318.

Joonises all vasakul (pingjotsal): AD (monogramm).

Tagaküljel: Thomas Christu resurrexisse dubitat...

II plaadiseisund. B. VII, 48; He. Dürer, 48; P. III, 16—52; H. VII, 157b.

Passioon, kannatuslugu, kunstis sari teoseid, milles kujutatakse Jeesus Kristuse elu, põhiliselt tema viimaseid päevi. A. Düreri sarju nimetatakse „Suur passioon“ (12 suuremat puulõiget, 1496—1511) ja „Väike passioon“ (37 puulõiget, 1509—11). „Väikese passiooni“ plaadid, välja arvatud kaks, säilivad Briti Muuseumis. 1844. a. tehti neist uustrükk, kusjuures puuduvad plaadid asendas T. Thompson. Peale puulõikes kannatuslugude sarjade on A. Düreril veel vaselõikes „Väike passioon“ (16 lehte, 1507—13).

13. A. Dürer. Maarja sündimine. 5. leht sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10.
Nr. 171,

14. A. Dürer. Kõlastus. 9. leht sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10. Nr. 175.

15. A. Dürer. Põgenemine Egiptusesse. 14. leht sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10. Nr. 180.

169.—185. 17 lehte sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10. III väljaanne. ÜR 1300—1316.

Ingel ilmub Joakimile. 3. leht. Puulõige. Pl. 29,8×20,8. ÜR 1301.

Joonises all paremal: Tahvlil AD (monogramm).

Joakim ja Anna Kuldse värava all. 4. leht. Puulõige. 1509. Pl. 29,7×20,9. ÜR 1315.

Joonises all vasakul: 1509, tahvlil AD (monogramm).

Maarja sündimine. 5. leht. Pl. 29,7×21,1. ÜR 1303. Repr. lk. 41.

Joonises all keskel: Tahvlil AD (monogramm).

Maarja esimene templiskäik. 6. leht. Puulõige. Pl. 29,7×21,1. ÜR 1300.

Joonises all paremal: Tahvlil AD (monogramm).

Maarja kihlus. 7. leht. Puulõige. Pl. 29,4×20,9. ÜR 1305.

Joonises all keskel: Tahvlil AD (monogramm).

Maarjale kuulutamine. 8. leht. Puulõige. Pl. 29,7×21,1. ÜR 1306.

Joonises all paremal: Tahvlil AD (monogramm).

Külastus. 9. leht. Puulõige. Pl. 29,9×21,1. ÜR 1307. Repr. lk. 42.

Joonises all keskel: Tahvlil AD (monogramm).

Kristuse sündimine. 10. leht. Puulõige. Pl. 29,7×20,9. ÜR 1308.

Joonises all keskel (kivil): AD (monogramm).

Kristuse ümberlõikamine. 11. leht. Puulõige. Pl. 29,4×20,9. ÜR 1310.

Joonises all paremal: Tahvlil AD (monogramm).

Kuningad Jeesus-last kummardamas. 12. leht. Puulõige. Pl. 29,9×20,9. ÜR 1309.

Joonises paremal (müüril): AD (monogramm).

Jeesuse templisse viimine. 13. leht. Puulõige. Pl. 29,6×21,1. ÜR 1311.

Joonises vasakul (samba küljes): Tahvlil AD (monogramm).

Pögenemine Egiptusesse. 14. leht. Puulõige. Pl. 29,8×21. ÜR 1313. Repr. lk. 43.

Joonises all vasakul: Tahvlil AD (monogramm).

Puhkus põgenemisel Egiptusesse. 15. leht. Puulõige. Pl. 29,9×21,2. ÜR 1312.

Joonises all paremal: Tahvlil AD (monogramm).

Kristus 12-aastaseit templis. 16. leht. Puulõige. Pl. 29,9×20,9. ÜR 1314.

Joonises all paremal: Tahvlil AD (monogramm).

Kristus jätab oma emaga jumalaga. 17. leht. Puulõige. Pl. 29,8×20,9. ÜR 1302.

Joonises all vasakul: Tahvlil AD (monogramm).

Maarja taevaminek. 19. leht. Puulõige. Pl. 29,2×20,8. ÜR 1316.

Joonises vasakul (sarkofaagi otsal): 1510 AD (monogramm).

Maarja austamine. 20. leht. Puulõige. Pl. 29,7×21,2. ÜR 1304.

Joonises all keskel: AD (monogramm).

B. VII, 78—92, 94, 95; He. Dürer, 82—96, 98, 99; P. III 78c—92c, 94c, 95c; H. VII, 190c—204c, 206c, 207c.

Ostetud 1832. a. Peterburis kunstikaupmees G. Manzilt.

Sari „Maarja elu“ koosneb 20 puugravüürist. Kogus puuduvad 1., 2. ja 18. leht. Enamiku lehti teostas A. Dürer enne teist reisi Itaaliasse (1505—07) ja lõpetas sarja 1510. a. paiku. Esmakordselt trükiti sari ladinakeelse tekstiga tagaküljel 1511. a. Enne seda oli kunstnik teinud proovitõmmiseid. Pärast A. Düreri surma anti 16. sajandil välja mitu trükki. Sellest ajast pärinevad ka Tartus leiduvad lehed. Maarja elu oli hiliskeskajal ja renessansiperioodil väga armastatud teema, seoses Maarja kultuse levimisega katoliku maades. Piibel andis Maarja kohta väga vähe teateid, kuid keskajal levisid legendid Maarjast, mida panid kirja mitmed autorid. Üks tuntumaid Maarja elu kirjeldusi oli „Legenda aurea“ Genova piiskopi Jacobus da Voragine (1230—99) sulest.

186. Kaheksa Austria kaitsepühakut. Puulõige. 1516. Pl. 17,3×36. ÜR 7239.

Iga figuuri all nimi: S. Quirinus... S. Maximilianus... S. Florianus... S. Seuerinus... S. Colomanus... S. Leopoldus... S. Poppo... S. Otto... II plaadiseisund. D. I B 8: B. VII, 116; P. III, 116; He. Dürer, 62; G. XXXI, 31; G. Woodcut II; H. VII, 219 II.

M. Geisberg väidab, et II plaadiseisundis on lisatud kaks pühakut: S. Poppo ja S. Otto ja need on teinud H. Springinklee (vt. lk. 58). Ka atribueerib ta teose koolkonnale, mitte A. Dürerile.

187. Kristus ristil kolme inglisa. Puulõige. Pl. 57,6×41,3. ÜR 7242.

D. I B 11a: B. VII, 58; G. XXXIX, 21; G. Woodcut II; H. VII, 182.

M. Geisberg atribueerib teose Düreri koolkonnale.

Koopiad

188. Kristuse vangivõtmise. Peegelpildis. Vaselõige. L. 11,4×7,3. ÜR 1317.

Joonises all keskel: AD (monogramm), 1508.

He. Dürer, /183/.

Ostetud 1803.—08. a.

Koopia on tehtud vaselõikes sarja „Väike passioon“ 3. lehest. Vt. kommentaar nr. 168.

189. Kristuse haudapanek. Vaselõige. J. 12,6×9,7. ÜR 1323.

Joonises vasakul (sarkofaagil): AD (monogramm).

190. Kristuse haudapanek. Vaselõige. L. 9×6,4. ÜR 4661.

Saadud annetuseks 1971. a. J. Esilonilt.

191. Ristija Johannese surm. Peegelpildis. Ofort. J. 18,7×12,7. ÜR 1320. Joonises paremal (pakul): AD (monogramm); ülal vasakul: 1510 (vastupidiselt).

He. Dürer, /1857/.

Ostetud 1823. a. Leipzigi J. A. G. Weigelilt.

192. Sõdur valge hobusega. H. Wierixi vastupidine koopia. Vaselõige. Pl. 16,4×12. ÜR 1258.

Joonises all keskel: AD (monogramm); paremal: CV ex (monogramm); keskel: 1564; ülal AE 15

He. Dürer, /1011/.

Ostetud 1803.—08. a.

193. Kristus ristil kolme inglisa. Puulõige. Pl. 56,6×39,2. ÜR 7243.

D. I B 11b: He. Dürer, /1644/.

194. Kolmainus. Peegelpildis. Puulõige. Pl. 30×24,2. ÜR 7238.

D. I B 7: He. Dürer, /1650/.

FLÖTNER, Peter (u. 1485—1546)

Pärines Šveitsist, kus oli õppinud kullassepa- ja puulõiketööd. 1512.—16. a. tegutses Augsburgis, siirdus siis Nürnbergi, kus 1523. a. sai kodanikuõigused. U. 1530. a. külastas Itaaliat.

195. Ebaõigluse allegooria. Puulõige. 1535. 2 plaati 21,2×71. ÜR 7386.

Tegelaste juures nimetused.

D. II B 58: N. XV, 38; G. XXXV, 9, 10; G. Woodcut III; H. VII, 29.

196. Keiser troonil. Puulõige. Pl. 16,2×13,3. ÜR 7328.

Joonises ülal vasakul: HB

D. II B 30: B. VII, 70; H. VIII, 15.

Kasutatud tiitellehel teoses: Hans Haug zum Freystein. Der Hungern Chronica. Vienna, H. Metzker 1534.

Koopia

197. Maailma rumaluse allegooria. Puulõige. 1525. Pl. 16,3×39,3. ÜR 7241.

Joonises nimetused: Geiz. Tyran. Gleissnerey. Der arm gemein Esel. Vernunft. Gerechtikeyt Wort Gottes.

D. I B 10: B. VII, App. 33; P. III, 276; G. XIII, 17; G. Woodcut III; H. VIII, copy b.

GLOCKENDON, Georg III (1492—1553)

Pärines arvukast kunstnike perekonnast, töötas Nürnbergis illumineerijana ja graveerijana.

198. Jeesuse tähendamissõna kuningast. Puulõige. 4 plaati 27,7×96. ÜR 7545.

Joonises all vasakul: G · G

D. III C 30: B. IX, 2—5; N. Monogr. II, 2992.

GULDENMUND, Hans (u. 1490—1560)

Kirjamaalija, illumineerija, puuplaadilõikaja, trükkal ja kirjastaja Nürnbergis.

199.—200. Talupoja turuleminek. Puulõige. 2 eraldi plaati 9,1×34,4, 9,2×34,1. ÜR 7443, 7444.

D. II D 22: He. Zusätze.

HOLBEIN, Hans noorem (1497/98—1543)

Õppis algul maalijast isa käe all Augsburgis. 1514. a. läks Baselisse H. Hersteri selliks ja 1519. a. sai maalitsunfti liikmeks. 1518—19 rändas Põhja-Itaalias, 1524. a. Prantsusmaal. 1526—28 töötas Inglismaal, naasis Baselisse, kuid 1532. a. asus püsivalt Londonisse, kus 1536. a. sai Henry VIII õuemaalijaks.

201. Initsiaal D tähestikust „Surmatants“. Puulõige. J. 2,3×2,3. ÜR 4343.

202.—205. Neli initsiaali tähestikust „Tantsivad talupojad“.

Initsiaal D. Puulõige. J. 1,9×2. ÜR 4345.

Initsiaal F. Puulõige. J. 1,9×2. ÜR 4344.

Initsiaal M. Puulõige. J. 2×2. ÜR 4346.

Initsiaal O. Puulõige. J. 2×2. ÜR 4347.

206. Initsiaal P tähestikust „Laste mängud“. Puulõige. J. 2×2. ÜR 4348.

P. III, 3, 4, 5.

KRUG, Ludwig (1488/90—1532)

Kullassepp, vasegraveerija ja puuplaadilõikaja Nürnbergis. 1522. a. sai meistriõigused.

207. Aadam ja Eeva. Puulõige. Pl. 17,5×12,5. ÜR 7273.

Joonises all vasakul: Tahvel.

III plaadiseisund. D. I C 11: P. III, 1; N. Monogr. IV, 1158/17; G. XII, 25; G. Woodcut III; Th.-B. XXII; H. XIX, 1.

208. Paradiisist väljaajamine. Puulõige. Pl. 17,5×12,5. ÜR 7274.

Joonises all keskel: Tahvel.

II plaadiseisund. D. I C 11: G. XXIV, 20; G. Woodcut III; Th.-B. XXII; H. XIX, 2.

KRUMM, Sigmund

Joonistaja ja puuplaadilõikaja Bernis.

209. Kristuse jälgade pesemine. (A. Düreri järgi). Puulõige. 1574. Pl. 30,3×27,7. ÜR 7267.

Joonises paremal (pingiotsal): 1574. SK. (monogramm).

D. I C 5: N. Monogr. V, 122.

LAUTENSACK, Hans Sebald (1524—1561/66)

Bambergist pärinev maalija, ofortist ja graveerija, 1528. a. asus Nürnbergi. 1554. a. külastas Viini ning 1556. a. siirdus sinna elama.

210. Kristuse ristimine Pegnitzi jões Nürnbergi lähedal. Puulõige. 3 plaati 26,6×97. ÜR 7537.

Joonises all paremal: LF

Ehitiste juures nimed, ülal paremal tekst: Item die drey Symbola...

D. III B 96: N. Monogr. IV, 1073.

LORICHS (Lorch, Lorich), Melchior (u. 1527—83)

Flensburgist pärinev maalija, vasegraveerija ja puuplaadilõikaja, 1550. a. asus Nürnbergi. Käis Madalmaades, Itaalias, u. 1553. a. Viinis. 1555. a. siirdus Konstantinopolisse. 1562.—65. a. töötas taas Viinis, 1567. a. Hamburgis.

211. Veeuputus. Puulõige. 2 plaati 32,7×50,3. ÜR 7535.

Joonises keskel: ML (monogramm).

D. III B 94: B. IX, 1; He. Zusätze; N. VIII, 25.

212. Püha Sebastiani hukkamine. Puulõige. 1551. 2 plaati 33,6×49,5. ÜR 7534.

Joonises all paremal: 1551 ML (monogramm).

D. III B 93: He. Zusätze; N. VIII, 34.

Püha Sebastian, Rooma sõdur, kes märtrina surmati puutüvele seotult nooltega. J. Heller selgitab, et M. Loricchi puulõikes pole kujutatud Püha Sebastiani, vaid pärandustüli. Vürsti nõuandel pidi kahest pojast pärijaks saama see, kes tabab noolega surnud isa südant.

MONOGRAMMISTID

Meister AT

Tundmatu meister, kes töötas Saksamaal 1530. a. paiku.

213. Taavet ja Patseba. Puulõige. Pl. 21,1×15,8, ÜR 7404.

Joonises all keskel: AT

D. II C 16: N. Monogr. I, 1353.

Patseba, Vanas Testamendis hetiiit Uuria naine, kellega kuningas Taavet (vt. kommentaar nr. 50) abiellus, lasknud surmata Uuria.

Meister BH

214. Maailma loomine. Puulõige. Pl. 15,9×24,7. ÜR 7263.

215. Absalomi surm. Puulõige. Pl. 15,8×24,6. ÜR 7264.

Absalom, Vanas Testamendis kuningas Taaveti poeg, kuulus oma ilu poolest. Sai surma isa vastu tõstetud mässus.

216. Kristus kutsub lapsi. Puulõige. Pl. 16×24,8. ÜR 7265.

Joonises all keskel: BH

D. I C 9.

Meister GH

217. Püha Jüri. Puulõige. Pl. 9×6,7. ÜR 7405.

Joonises all vasakul: GH

D. II C 17: B. VII, 1.

Püha Jüri (Georg), 303. a. märtrina surnud Rooma sõdur, rüütlite kaitsepühak. Legendi järgi olevat tapnud lohemao, kes ähvardas süütut tütarlast.

Meister HR

Oletatud meister Hieronymus Reschiks, kes töötas Nürnbergis ja võttis osa keiser Maximilian I võiduvärava ehitamisest.

218. Narride veski. Puulõige. Pl. 25,7×35,5. ÜR 7266.

Joonises all vasakul: HR (monogramm).

D. I C 4: N. Monogr. III, 1349.

Meister HW

219. Jumal-looja. Puulõige. Pl. 7,7×6,5. ÜR 7259.

Joonises all paremal: HW

220. Jeesus märtririistadega. Puulõige. Pl. 7,7×6,4. ÜR 7260.

221. Püha vaimu väljavalamine. Puulõige. Pl. 7,7×6,5. ÜR 7261.

222. Kolmainus. Puulõige. Pl. 7,6×6,4. ÜR 7262.

D. I C 2.

Meister IW

223. Kaana pulm. Puulõige. 1566. 4 plaati 43,2×67,8. ÜR 7567.

Joonises all keskel (trepiastmel): 15 I W I 66 (monogramm).

Stseenidel punasega trükitud tekstid.

D. III E 16: N. Monogr. IV, 695.

Meister LEM

224. Maarjale kuulutamine. Puulõige. Pl. 10,7×7. ÜR 7403.

Joonises vasakul (puldi otsal): LEM (monogramm).

Joonises all: AVE MARIA GRATIA PLENA DOMINVSTE...

D. II D 15.

Meister MK

Peetud Michael Kirchmairiks, kes joonistajana ja puuplaadilõikajana töötas 1550.—60. a.

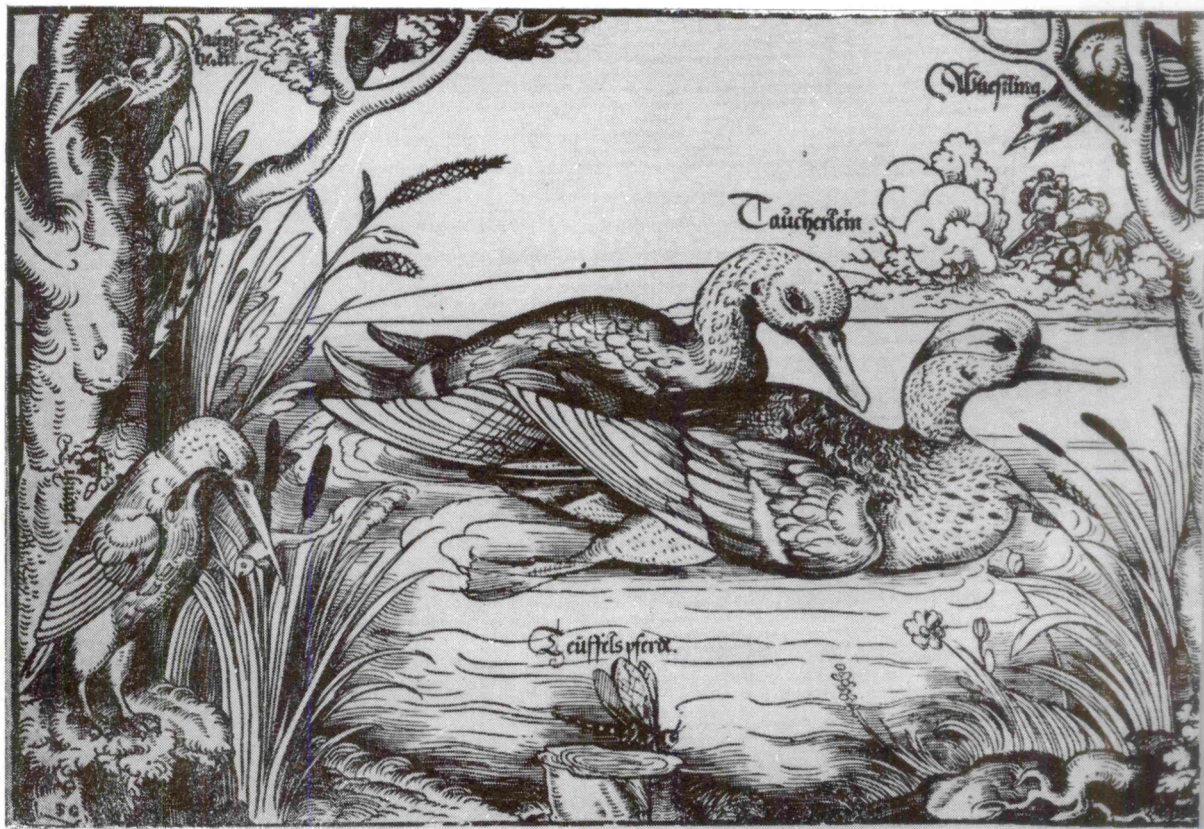
225. Maarjale kuulutamine. Puulõige. 6 plaati 100,5×71,1. ÜR 7453.

Joonises all vasakul: MK (monogramm); ülal paremal (baldahiini samba kapiteelil): IR (monogramm).

Ingli käes kepilindil: AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINVS.

D. II E 12: N. Monogr. IV, 1945.

Baldahiinil leiduvaid tähti IR peetakse lõikaja initsiaalideks.

16. Meister SG. Linnud vees. Puulõige. Nr. 240.

Meister MW

Tundmatu meister, töötas Nürnbergis 1560. a. paiku. Sama monogrammiga võis olla mitu meistrit.

226.—228. Lugu kolmest juudi noormehest. Puulõige. 3 eraldi plaati 25,2—25,3×36,8—37. ÜR 7541—7543.

Joonises all paremal: 2, 3, 4; viimasel lehel keskel (ahjusul): MW

D. III C 28 a, b, c: N. Monogr. IV, 2256, 1—4.

229. Prohvet Joonas lehtlas. Puulõige. Pl. 25,4×36,8. ÜR 7544.

D. III C 29: N. Monogr. IV, 2256/5.

230. Kristus ristil. Puulõige. 2 plaati 24,7×70,5. ÜR 7539.

Joonises all keskel MW

D. III C 26: P. IV, 6; N. Monogr. IV, 2256/13.

231. Bremeni vaade. Puulõige. 3 plaati 25,5×106,3. ÜR 7272.

Joonises all paremal: MW

Tornidel nimetused.

D. I C 10: P. IV, 12; N. Monogr. IV, 2256/27.

232. Kristus risti kandmas. Puulõige. 4 plaati 72,2×48,3. ÜR 7304.

Joonises paremal (mehe rahakotil): MW

D. I E 2: P. IV, 5; N. Monogr. IV, 2256/11.

Meister NG

Tundmatu meister, tegutses 16. sajandi lõpul.

233.—238. Kuus stseeni patu olemusest. Puulõige. 6 eraldi plaati 6,7×33,6. ÜR 7412—7417.

Kuuendal osal joonises all vasakul: N . G .

Tegelaste juures nimetused.

D. II C 24: N. Monogr. III, 2401.

Meister PH

Tundmatu meister, töötas Nürnbergis 1570. a. paiku.

239. Linnavaade. Puulõige. 2 plaati 24,7×70,7. ÜR 7540.

Joonises all paremal (majal): PH (monogramm); all vasakul tahvil ehitiste nimed, ehitistel juures numbrid.

D. III C 27: N. Monogr. IV, 2984/2.

Meister SG

240. Linnud vees. Puulõige. Pl. 26,2×39,2. ÜR 7268. Repr. lk. 50.

Joonises all vasakul: SG

Lindude juures nimetused.

D. I C 6.

241. Lind. Puulõige. Pl. 14,2×11. ÜR 7269.

D. I C 7.

242. Lind. Puulõige. Pl. 14,8×9,7. ÜR 7270.

D. I C 8.

Meister WS

Varasemates uurimustes peetud Wolfgang Stuberiks, hilisemates jäetud tundmatuks monogrammistiks, kes tegutses 16. sajandi algul.

243. Karjased Jeesus-last kummardamas. Puulõige. 2 plaati 32,7×51,5. ÜR 7349.

Joonises paremal (kivil): WS

D. II B 43: P. IV, 2; N. Monogr. V, 1904; N. XVII, 9; G. Woodcut III.

OSTENDORFER, Michael (u. 1490—1559)

Õppis oletatavasti A. Altdorferi juures Regensburgis ja oli seal tegev 1519. aastast alates, 1542. a. sai Neumarkti kodaniku õigused.

244. Kristuse ristilt mahavõtmine. Puulõige. 1548. 8 plaati 91,5×66. ÜR 7307.

Joonises all paremal: 1548 MO (monogramm).

D. I E 5: B. IX, 1; He. Zusätze; N. Monogr. IV, 2024; N. X, 1; G. XXXVIII, 5, 6; G. Woodcut III.

245. Baieri hertsog Friedrich. Puulõige. 1556. 2 plaati 24,4×66,2. ÜR 7401.

Joonises keskel (kivil): 1556 MO (monogramm).

D. II C 13: B. IX, 4; He. Zusätze; N. X, 3.

246. Saturnus, Jupiter ja Mars. Puulõige. 1533. Pl. 12×10,2. ÜR 7402.

Joonises all paremal: MO (monogramm); ülal vasakul: 1533.

D. II C 14: He. Zusätze; P. III, 7; N. X, 2.

PENCZ, Georg (u. 1500—50)

Õppis ilmselt A. Düreri töökojas. 1523. a. esineb Nürnbergi maalijate nimekirjas. 1524. a. saadeti koos vendade Behamitega linnast välja, kuid sai peatselt loa tagasi tulla. Arvatavasti on külastanud ka Itaaliat. Tuntud peamiselt maalijana, ka nn. väikemeistrina vasegravüüri alal.

247. Rüütel. Puulõige. 1531. Pl. 13,8×14,4. ÜR 7345.

D. II B 40: G. Woodcut III.

REFFLER, Paul

Trükkal ja kirjastaja Frankfurdis Maini ääres, samastatud Peter Roddelstetiga. Õppis arvatavasti Cranachite töökojas.

248. Wilhelm von Grumbach. Puulõige. 1567. Pl. 33×25,8. ÜR 7546.

Joonises all keskel: PR (monogramm); paremal: Tahvil WILHELM VON GRVMPACH. AETAT. SVE. LXX. ANNO 1567.

D. III C 31: B. IX, 1; He. Zusätze; N. Monogr. IV, 3238.

Wilhelm von Grumbach (1498—1567), saksa aadlik, sattus vastuollu oma läänihärra — Würzburgi piiskopiga. Sellest tekkinud nn. Grumbachi tülis katsus W. von Grumbach 1558. a. vangistada piiskoppi, kusjuures viimane sai surma. 1563. a. vallutas W. von Grumbach Würzburgi. Toetuse eest Saksi hertsogile Johann Friedrichile põlustas keiser Maximilian II Grumbachi ja laskis julmalt hukata.

SCHÄUFELEIN, Hans Leonhard (1480/85—1538/40)

Õppis arvatavasti A. Düreri juures Nürnbergis. 1515. a. asus Nördlingenisse. Tunud maalijana ja puulõikejoonistajana. Oma puulõikeid märkis monogrammi ja labidakesega (das Schäufelein).

249. Kuninganna Esteri lugu. Puulõige. Pl. 20,8×35,5. ÜR 7330.

Joonises paremal (trepiastmel): Labidake ja HS (monogramm).

D. II B 32: P. III, 135; N. Monogr. III, 1444/5.

Ester, Vanas Testamendis ilus juuditari, kes sai Pärsia kuninga Ahasveruse (Xerxes I) abikaasaks ja hoidis ära Amani kavatsatud tapatalgu juutide seas.

250. Susanna lugu. Puulõige. 1536. Pl. 20,2×35,4. ÜR 7331.

Joonises all vasakul: Labidake ja HS (monogramm); keskel (tornil): 1536

D. II B 33: P. III, 136; N. Monogr. III, 1444/4.

Kommentaari vt. nr. 34—37.

251. Kaana pulm. Puulõige. Pl. 22,9×15,5. ÜR 7333.

Joonises all keskel: Labidake ja HS (monogramm).

D. II B 35: B. VII, 21; N. Monogr. III, 1444/15.

252. Jeesus ja samariitlanna kaevul. Puulõige. Pl. 21,8×16. ÜR 7334

Joonises ülal keskel (kaevul): HS (monogramm).

D. II B 36: B. VII, 18.

253. Laatsaruse elluäratamine. Puulõige. 8 plaati 73,8×106,5. ÜR 7448

Joonises all keskel: Labidake ja HS (monogramm).

D. II E 7: B. VII, 17; N. XV, 58.

Kommentaari vt. nr. 136.

254. Püha õhtusöömaeg. Puulõige. 9 plaati 73,8×106. ÜR 7306.

Joonises all keskel (lähkril): Labidake ja HS (monogramm).

D. I E 4: B. VII, 26; N. XV, 63.

255. Kristus ristil. Puulõige. Pl. 22,9×15,8. ÜR 7335.

Joonises paremal: Labidake ja HS (monogramm).

D. II B 37: B. VII, 31.

256.—264. Üheksa stseeni Uuest Testamendist. Puulõige. 1512. ÜR 7336—7344.

Püha kolmainus. Puulõige. Pl. 9,5×6,2. ÜR 7336.

Joonises all keskel: HS (monogramm).

D. II B 38: B. VII, 42.

Maarjale kuulutamine. Puulõige. Pl. 9,5×6,2. ÜR 7337.

D. II B 38: P. III, 43 a.

Püha perekond. Puulõige. Pl. 9,5×6,2. ÜR 7338.

Joonises all vasakul: HS (monogramm).

D. II B 38: P. III, 43 c.

Apostlid. Puulõige. Pl. 9,5×6,2. ÜR 7339.

Joonises all keskel: HS (monogramm).

D. II B 38: B. VII, 45.

Kristus-valitseja. Puulõige. Pl. 9,5×6,2. ÜR 7340.

Joonises all keskel: Labidake ja HS (monogramm).

D. II B 38: B. VII, 43.

Kristus jätab emaga jumalaga. Puulõige. Pl. 8,5×6. ÜR 7341.

Joonises all vasakul: Tahvilil HS (monogramm).

D. II B 39: P. III, 43 d.

Püha Veronika. Puulõige. Pl. 8,5×6. ÜR 7342.

D. II B 39: P. III, 43 g.

Püha Veronika, kristliku legendi järgi olevat Veronika teel Kolgatale Kristuse näolt oma rätiga pühkinud higi ja verepiisku ning tema rätile jäädvustunud Kristuse nägu. Veronika higrätikut säilitatakse Roomas Peetri kirikus.

Maarja surm. Puulõige. Pl. 8,5×6. ÜR 7343.

Joonises all keskel: Labidakesel HS (monogramm).

D. II B 39: P. III, 43 h.

Kristuse ristilt mahavõtmine. Puulõige. Pl. 8,5×6. ÜR 7344.

Joonises paremal (mantlil): HS

D. II B 39: P. III, 43 f.

265. Bethulia piiramine. Puulõige. U. 1530. 4 plaati 37,9×114,5. ÜR 7332.

Joonises keskel (puutüvel): Labidake ja HS (monogramm).

D. II B 34: P. III, 137; G. XXXVI, 17—20; G. Woodcut III.

Bethulia, Vanas Testamendis Juuditi kodulinn, mida piirasid kaldealased. Juudid päästis linna, tappes vaenlaste väejuhi Olovernese (Holofernese).

266.—267. Metslased. Puulõige. 1545. Pl. 24,8×13; 24,9×12,8. ÜR 7346, 7347.

Naise joonise all paremal: HS (monogramm).

D. II B 41: P. III, 169, 170; N. Monogr. III, 1444/77; G. XXXV, 22; G. Woodcut III.

268. Hartmann Schedeli vapp. Puulõige. Pl. 21,3×16,2. ÜR 7348.
D. II B 42: P. III, 172.

Hartmann Schedel (1440—1514), humanist ja ajalookirjutaja, tegutses Nürnbergi linnaarstina.

Kahtluse all

269. Kristus ilmub aednikuna Maarja Magdaleenale. Puulõige.
Pl. 18,1×18,4. ÜR 7233.

Joonises all vasakul: AD (monogramm).

D. I B 2: P. III, 231.

A. Düreri tähed on stambiga eraldi trükitud.

SCHÖN (Schoen), Erhard (u. 1491—1542)

Õpiajast andmed puuduvad. Töötas H. Springinklee töökojas Nürnbergis. Teostas rohkesti puulõikeillustratsioone.

270.—275. Kuus apostlit 12-lehelisest sarjast. Puulõige. 1518.
ÜR 7364—7369.

Andreas. 2. leht. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7364.

Johannes. 4. leht. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7365.

Filip. 5. leht. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7366.

Joonises all vasakul: ES (monogramm).

Judas Tadeus. 11. leht. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7367.

Bartolomeus. 6. leht. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7368.

Jakobus. 3. leht. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7369.

D. II B 56: B. VII, 2—6, 11; P. III, 1—12.

Puulõikeid kasutatud A. Kobergeri trükistes.

Apostel, ristiusu esimestel sajanditel jutlustaja ja koguduste organiseerija. Hiljem tunnistas kirik kaheteistkümneks apostlik Kristuse jüngrid ja Pauluse. Enamik apostleist hukkus märtreina. Atribuutideks piinamis- või tapariistad.

276.—291. Kuusteist pühakut 20-lehelisest sarjast. Puulõige. 1520.
ÜR 7370—7385.

Püha Anna. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7370.

Neitsi Maarja poolkuul. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7371.

Neitsi Maarja kannatajana. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7372.

Püha Barbara. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7373.

Püha Agnes. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7374.

Püha Veronika. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7375.

Püha Ursula. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7376.

Joonises ülal vasakul: ES (monogramm).

Püha Ottilia. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7377.
Püha Katariina. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7378.
Püha Margareta. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7379.
Püha Nikolaus. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7380.
Püha Christophorus. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7381.
Püha Sebastian. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7382.
Püha Antonius. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7383.
Püha Gregorius. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7384.
Piiskop. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7385.

D. II B 57: B. VII, 13, 14, 17, 19, 20—24, 26, 27, 30—32; P. III, 13—32.
 Puulõikeid kasutatud palveraamatu „Hortulus animae“ 1520. a. väljaandes.

Pühakud, katoliku kiriku õpetuse järgi algselt usumärtrid, hiljem lisandus neile piiblitegelasi, eremiite, imetegijaid, piiskoppe jt. Pühakute elu ja tegevuse kohta liikus legende ja nende mälestuseks hakati pühitsema eri päevi. Pühakud said teatud paikade, seisuste, ametite jne. patroonideks, samuti omistati neile võimeid inimeste kaitsmiseks haiguste, õnnetuste vms. eest. Iga pühakut kujutati oma tunnustega (rist, palmioks, raamat jne.). Pühakute arvu piiramiseks hakati 17. sajandil rooma katoliku kirikus korraldama pühakskuulutamist ehk kanoniseerimist.

292. Münsteri piiramine. Puulõige. 1535. 3 plaati 29,9×55,6. ÜR 7290.
 D. I D 11: G. XXXVII, 33—34; G. Woodcut IV.
293. Wittelsbachide sugupuu. Puulõige. U. 1530. Pl. 41,2×32,5. ÜR 7329.
 D. II B 31: G. XXXVI, 32; G. Woodcut IV.

Wittelsbachid, Lõuna-Saksa valitsejasugu. Valitsesid Baieris hertsogitena 1180. aastast ja kindlustusid Pfalzis 1214. aastast. 1329. a. jagunesid kahte harru: vanem haru valitses Pfalzis, noorem Baieris.

294. Talupoegade prassing. Puulõige. 1528. Pl. 24,2×32,2. ÜR 7512.
 D. III B 81: M. III, 318; G. XVI, 30; G. Woodcut III.
295. Naiste truudusetus. Puulõige. Pl. 16,8×35. ÜR 7446.
 D. II D 24: G. XXXIV, 21; G. Woodcut III.
296. Armunud mehed puuris. Puulõige. U. 1530. Pl. 17,2×34,5. ÜR 7562.
 Ülal tekst.
 D. III D 35: G. XVI, 35; G. Woodcut III.
297. Figuuri proportsiooni õpetus. Puulõige. 1540—42. Pl. 12,5×11.
 ÜR 7387.
 Joonises vasakul: ES (monogramm).
 D. II B 59: B. VII, 34.

17. H. Steiner. Püha Christophorus. Puulõige. 1510. Nr. 308.

298. Figuuri proportsiooni õpetus. Puulõige. 1540—42. Pl. 11,2×12,6. ÜR 7388.

Joonises all vasakul: ES (monogramm).

D. II B 59: B. VII, 34.

Puulõiked nr. 297 ja 298 avaldatud E. Schöni teoses „Unterweisung der Proportion...“ (Nürnberg, Christoph Zell, 1542).

Koopia

299. Talupoegade prassing. Puulõige. Pl. 7,5×6,2. ÜR 7515.

D. III B 84: M. III, 318.

SOLIS, Virgil (Virgilius) (1514—62)

Pärines Šveitsist. Asutas Nürnbergis suure puulõiketöökoha, kus teostati põhiliselt illustratsioone raamatuile. Teada üle 2000 puulõike.

300. Kuningas Saalomon. Puulõige. Pl. 13,8×17. ÜR 7530.

Joonises all vasakul: VS (monogramm).

D. III B 89: N. XVII, 19.

301. Kristuse sündimine. (A. Düreri järgi peegelpildis). Puulõige. Pl. 12,5×9,6. ÜR 7529.

Joonises all paremal: VS (monogramm).

D. III B 88: He. Dürer, /1196/; N. XVII, 2.

302. Kristuse ristimine. Puulõige. Pl. 27,3×24,4. ÜR 7528.

Joonises paremal (kivil): VS (monogramm).

D. III B 87: N. XVII, 9.

303. Kristuse ristilt mahavõtmine. (A. Düreri järgi peegelpildis). Puulõige. Pl. 11,5×8,5. ÜR 7531.

Joonises all paremal: VS (monogramm).

D. III B 90: He. Dürer, /1590/; N. XVII, 23.

304. Kosilane Hans Sachsi jutustuse põhjal. Puulõige. Pl. 16,8×23,5. ÜR 7561.

D. III D 34: G. XXXII, 26.

Kommentaar vt. nr. 134.

SPRINGINKLEE, Hans (1490/95—1523)

1513—22 töötas A. Düreri töökohas ja võttis osa keiser Maximilian I tellimuste täitmisest.

305.—307. Kolm illustratsiooni palveraamatule „Hortulus animae“. Puulõige. 1516. ÜR 7361—7363.

Kristus ristil. Puulõige. Pl. 11,6×8,7. ÜR 7361.

Joonises all vasakul: HSK (monogramm).

Neitsi Maarja lapsega. Puulõige. Pl. 9,8×8,5. ÜR 7362.

Joonises ülal keskel: Tahvilil HSK (monogramm).

Neitsi Maarja. Puulõige. Pl. 11,6×8,7. ÜR 7363.

D. II B 55: B. VII, 8, 11, 10; N. Monogr. III, 1541.

„Hortulus animae...“ esimene väljaanne ilmus Nürnbergis 1516. a. Et palve-
raamat saavutas suure populaarsuse, anti 1518., 1519. ja 1520. a. välja kordus-
trükid.

STEINER, Heinrich (surn. 1548)

Tegutses a. 1522—47 Augsburgis kirjastajana ja puulõikejoonistajana. Teada umbes
800 raamatukaunistust.

308. Püha Christophorus. Puulõige. 1510. Pl. 28,3×21,5. ÜR 7258.

Repr. lk. 57.

Joonises all keskel: Plaadil 1510 HS (monogramm).

D. I C 1: P. III, 3; G. Woodcut IV.

Kommentaar vt. nr. 44.

STIMMER, Christoph (1520/25—62)

Puulõikejoonistaja ja lõikaja, tegevus lähemalt määratlemata.

309. Lahing Reinil 1452. aastal. Puulõige. Pl. 35×56,3. ÜR 7271.

Joonises keskel (aknal): · C · S ·

D. I C 9: P. IV, 3.

310.—315. Püha Antoniuse kiusatused. Puulõige. 6 eraldi plaati 18,8×
36,6. ÜR 7406—7411.

Esimesel osal joonises all vasakul (kivil): CS

D. II C 18—23: N. Monogr. II, 669/5; P. IV, 2.

Antonius (u. 250 — u. 356), pühak, kristliku mungaelu rajaja, pärit Kesk-Egip-
tusest. Elas erakuna kõrbes, kus teda kiusasid kurat ja naised, meelitamaks ära
usust. Peetud igapäevastes hädades aitajaks ja loomade, eriti sigade kaitsjaks. Tema
atribuudiks tõmprist ja metsisiga.

TRAUT, Wolf (1486—1520)

Õppis oma maalijast isa juures ja 1505. a. paiku A. Düreri töökojas. 1512.—15. a.
abistas A. Dürerit Maximilian I tellimuste täitmisel. Lõikas illustratsioone Nürn-
bergi ja Bambergi kirjastajaile.

316. Kristus jätab emaga jumalaga. Puulõige. 1516. Pl. 29,2×25,7.
ÜR 7235.

D. I B 4: He. Dürer, /1969/; P. III, 224; Th.-B. XXXIII; G. XIX, 36;
G. Woodcut IV.

TUNDMATU KUNSTNIK

317. Eeva loomine. Puulõige. Diam. 6,7. ÜR 7277.

D. I D 2.

318. Mooses ja Aaron. Puulõige. Pl. 25×36,3. ÜR 7275

Joonises all paremal: Risttahukal tundmatu meistri märk.

D. I C 12.

319. Loti lahkumine Sodomast. Puulõige. Pl. 23,4×31,6. ÜR 7550.

D. III D 28.

Lott, Vanas Testamendis moabiitide ja ammoniitide esivanem. Pääses koos tütardega Sodomast, mille jumal hävitas patuse elu pärast.

320. Kurat kiusab Hiibit. Puulõige. Pl. 15,4×12,1. ÜR 7232.

Joonises ülal paremal: AD (A. Düreri monogramm).

D. I B 1: He. Dürer, /1953/4/; P. III, App. 222.

Jäljendatud A. Düreri samateemalist teost, hilisemaile tömmiseile lisatud meistri monogramm.

Hiib, Vanas Testamendis vaga ja rikas mees, kelle varanduse, perekonna ja terve lapse lubas jumal saatana hävitada tema usukindluse proovimiseks.

321. Kristuse ristimine Pegnitzi jões Nürnbergi lähedal. Puulõige.

5 plaati 36,5×133. ÜR 7449.

Figuuridel ja ehitistel juures nimetused.

D. II E 8: N. Monogr. IV, 1073.

322. Laatsaruse elluäratamine. Puulõige. Pl. 18,8×29,1. ÜR 7557.

D. III D 30.

Kommentaar vt. nr. 136.

323. Kristuse tähendamissõna targast peremehest. Puulõige.

Pl. 25×37. ÜR 7558.

D. III D 31.

324. Kristus Pilatuse ees. Puulõige. 4 plaati 70,8×49,9. ÜR 7450.

D. II E 9.

325. Kristus risti kandmas. Puulõige. Pl. 5,7×7,8. ÜR 7462.

D. III A 29.

326. Kolm stseeni Kristuse kannatusloost. Puulõige. Pl. 5,7×8,8.

ÜR 7463.

D. III A 30.

327. Kolm Maarjat. Puulõige. Pl. 5,7×10. ÜR 7465.

D. III A 32.

Kristuse risti all ja tema haul oli kolm Maarjat: tema ema Maarja, esimene naisjünger Maarja Magdaleena ja jünger Jaakobuse ema Maarja.

328. Kristus ristil. Puulõige. 8 plaati 95,5×71,2. ÜR 7565.
Joonises: S. LVCAS S. MARCVS S. IOHANES S. MATTHEVS
D. III E 14.

329. Kristus ristil. Puulõige. Pl. 28,7×20,8. ÜR 7279.
D. I D 4.

330. Kristuse taevaminek. Puulõige. 4 plaati 71,2×49,6. ÜR 7451.
D. II E 10.

331.—338. Kaheksa piiblistseeni. Puulõige. ÜR 7423—7430.

Kuningas Taavet palvetamas. Puulõige. Pl. 6,3×5,3. ÜR 7423.

Maarjale kuulutamine. Puulõige. Pl. 6,3×5,3. ÜR 7424.

Karjased Jeesus-last kummardamas. Puulõige. Pl. 6,2×5,2. ÜR 7425.

Kristus õlimäel. Puulõige. Pl. 6,2×5,2. ÜR 7426.

Ecce homo! Puulõige. Pl. 6,2×5,3. ÜR 7427.

Kristus ristil. Puulõige. Pl. 6,3×5,3. ÜR 7428.

Hingede vabastamine puhastustules. Puulõige. Pl. 6,2×5,4. ÜR 7429.

Püha Luukas neitsi Maarjat maalimas. Puulõige. Pl. 6,2×5,3. ÜR 7430.
D. II B 19.

Luukas, evangelist, apostel Pauluse kaaslane, elukutselt arst, arstide patroon. Pärimuse järgi maalis madonnat, seepärast peeti keskajal maalitsunfti kaitsepühakuks. Sümboliks sõnn.

339. Jumal valitsejana. Puulõige. Pl. 15,8×11,1. ÜR 7278.
D. I D 3.

340. Püha Christophorus. Lõpetamata. Puulõige. Pl. 17,5×12,2. ÜR 7236.
D. I B 5: He. Dürer, [2012]; P. III, 248.

Kommentaar vt. nr. 44.

341.—351. Üksteist pühakut. Puulõige. ÜR 7431—7441.

Peaingel Miikael. Puulõige. Pl. 6,3×5,3. ÜR 7431.

Püha Martin. Puulõige. Pl. 6,4×5,4. ÜR 7432.

Püha Jüri. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7433.

Püha Hieronymus. Puulõige. Pl. 6,2×5,4. ÜR 7434.

Püha Augustinus. Puulõige. Pl. 6,3×5,4. ÜR 7435.

Püha Elisabeth. Puulõige. Pl. 6,2×5,3. ÜR 7436.

Palverändur. Puulõige. Pl. 6,3×5,3. ÜR 7437.

Püha Franciscus. Puulõige. Pl. 6,2×5,3. ÜR 7438.

Hingepalve. Puulõige. Pl. 6,3×5,5. ÜR 7439.

Piiskop. Puulõige. Pl. 6,3×5,3. ÜR 7440.

Piiskop Ambrosius. Puulõige. Pl. 6,2×5,4. ÜR 7441.
D. II D 20.

Kommentaar vt. nr. 276—291.

352.—357. Kuus stseeni Johannese ilmutusraamatust. Puulõige. Pl. 6,2×4,5. ÜR 7297—7302.

D. I D 13.

358. Pauluse ümberpööramine. Puulõige. Pl. 35,3×25,2. ÜR 7418.

D. II D 14.

Kommentaar vt. nr. 60.

359. Legend keiser Traianusest. Puulõige. Pl. 32,1×48,5. ÜR 7548.

D. III D 26.

360. Kakkümmend kuus portreed ja neli vinjetti medaljonides. Puulõige. Pl. 30,4×20,2. ÜR 7327.

D. II B 29.

361. Karl V. Puulõige. 1519. Pl. 29,5×17,9. ÜR 7248.

Joonises all paremal: AD (A. Düreri monogramm); ülal: Karolus. Rex Hispanie 1519 Noch weiter

D. I B 15: B. VII, App. 41; He. Dürer, /2161/; P. III, 334 c.

Kommentaar vt. nr. 160.

362. Karl V. Puulõige. Pl. 12×9,7. ÜR 7250.

Joonises keskel: Kaiser Karell ii

D. I B 17: B. VII, App. 42; He. Dürer, /2162/; P. III, 335.

363. Karl V. Puulõige. Pl. 17,2×17,3. ÜR 7252.

Joonises keskel vasakul: AD (A. Düreri monogramm).

D. I B 19: He. Dürer, /2165/; P. III, 340.

364. Karl V. Puulõige. Pl. diam. 6,8. ÜR 7255.

D. I B 22: He. Dürer, /2163/; P. III, 339.

365. Karl V. Puulõige. Pl. 11,7×8,7. ÜR 7257.

D. I B 24: He. Dürer, /2164/; P. III, 336.

366. Ungari kuninganna Maria (1503—58). Puulõige. Pl. diam. 6,8. ÜR 7249.

Joonises paremal: Maria Regina Vngarie.

D. I B 16: He. Dürer, /2167/; P. III, 342.

367. Ungari kuningas Ludwig II (1506—26). Puulõige. Pl. diam. 6,7. ÜR 7251.

Joonises vasakul: Ludowic Rex Vngarie

D. I B 18: He. Dürer, /2166/; P. III, 341.

368. Saksi hertsog Johann Ernst. Puulõige. U. 1548. Pl. 32,2×26,4. ÜR 7354.

D. II B 48: P. IV, 190; G. XXXVII, 19; G. Woodcut IV.

369.—370. Kaks sõdurit. Värviline puulõige. Pl. 28,5×17; 28,7×16,7. ÜR 7396, 7397.

D. II B 67.

371. Kaks jutlustajat. Puulõige. Pl. 7,6×8,6. ÜR 7420.

Joonises ülal vasakul: Haec dicit dominus dei. ; paremal: Sic dicit Papa, D. II D 16.

**372. Keiser Heinrich II annab krahv Babo von Abensbergele lää-
niks Regensburgi.** Puulõige. Pl. 34,8×55,8. ÜR 7421.

D. II D 17.

373. Paris kolme jumalannaga (A. Düreri järgi). Puulõige. Pl. diam.
6,6. ÜR 7247.

D. I B 14.

Paris, kreeka mütoloogias Trooja kuninga Priamose poeg, kes kasvas üles kar-
jaste hulgas. Jumalannad Hera, Athena ja Aphrodite tüüis määras kuldõuna Aphro-
ditele ning pääses tema toetusel isakotta tagasi. Röövis Sparta kuninga Menelaose
abikaasa Helena ja ajendas sellega Trooja sõja.

374. Tants tõrvikutega. Puulõige. Pl. 22,1×24,7. ÜR 7240.

D. I B 9: B. VII, App. 38; He. Dürer, /2101/; P. III, 292.

375. Seltskond pargis. Puulõige. Pl. (ovaal) 7,5×10,7. ÜR 7560.

D. III D 33.

376.—377. Kuus stseeni armunuist. Puulõige. 2 eraldi plaati 29,3×39,7.
ÜR 7552, 7553.

D. III D 29.

378.—380. Kolm stseeni armunuist. Puulõige. 3 eraldi plaati diam. 4.
ÜR 7554—7556.

D. III D 29.

381. Meeste võrgutamise. Puulõige. Pl. (ovaal) 6,8×10,9. ÜR 7563.

D. III D 36.

382. Naised mehi püüdmis. Puulõige. Pl. 17×35,8. ÜR 7445.

D. II D 23.

383. Abielurikkuja karistamine. Puulõige. Pl. 14,5×36,8. ÜR 7447.

D. II D 25.

384. Jahistseen. Puulõige. Pl. 32×48,8. ÜR 7281.

D. I D 6.

385. Allegooriline kompositsioon. Puulõige. Pl. 25×36,2. ÜR 7289.

D. I D 10.

386. Jänesed jutlustavad lõvidele valitseja kohustustest. Puulõige.
Pl. 20,6×32,9. ÜR 7442.

D. I D 21.

387. Aastaajad. Puulõige. Pl. 5×29,2. ÜR 7551.

Joonises all: WINNTER . LENNCZ = SVMMER + HERBST.

D. III D 29.

388. Püha Markuse väljak Veneetsias. Puulõige. 2 plaati 37,3×57,8.
ÜR 7559.

Joonises paremal: .PALACIVM DVCIS.

D. III D 32.

389. Vaade kirikule. Puulõige. 2 plaati 36×49. ÜR 7422

D. II D 18.

390. Päikesekell. Puulõige. Pl. 18,9×22,9. ÜR 7244.

Joonises ülal vasakul: GEGEN DEM NIDERGANG. AVF. 49 GRAD. ;

all paremal: GEGEN DEM IDERGANG

D. I B 12: He. Dürer, /2111/; P. III, 299.

WEIGEL, Hans

Kirjamaalija, puuplaadilõikaja ja trükkal Nürnbergis. 1549. a. sai Nürnbergi kodaniku õigused.

391. Tormavad hobused. Puulõige. Pl. 10×17,8. ÜR 7547.

Joonises all paremal: HW

D. III C 32: N. Monogr. III, 1702.

VOGTHERR, Heinrich noorem (1513—68)

Õppis maalijast isa juures. 1525. a. asus Strasbourgi, 1541. a. siirdus Augsburgi, kus võeti meistrina maalitsunfti liikmeks.

392. Kristuse ülestõusmine. Puulõige. U. 1540. 4 plaati 95,5×66,3.

ÜR 7452.

Joonises vasakul (haua): R

D. II E 11: N. Monogr. III, 3510/3; G. XXXVIII, 37, 38; G. Woodcut IV.

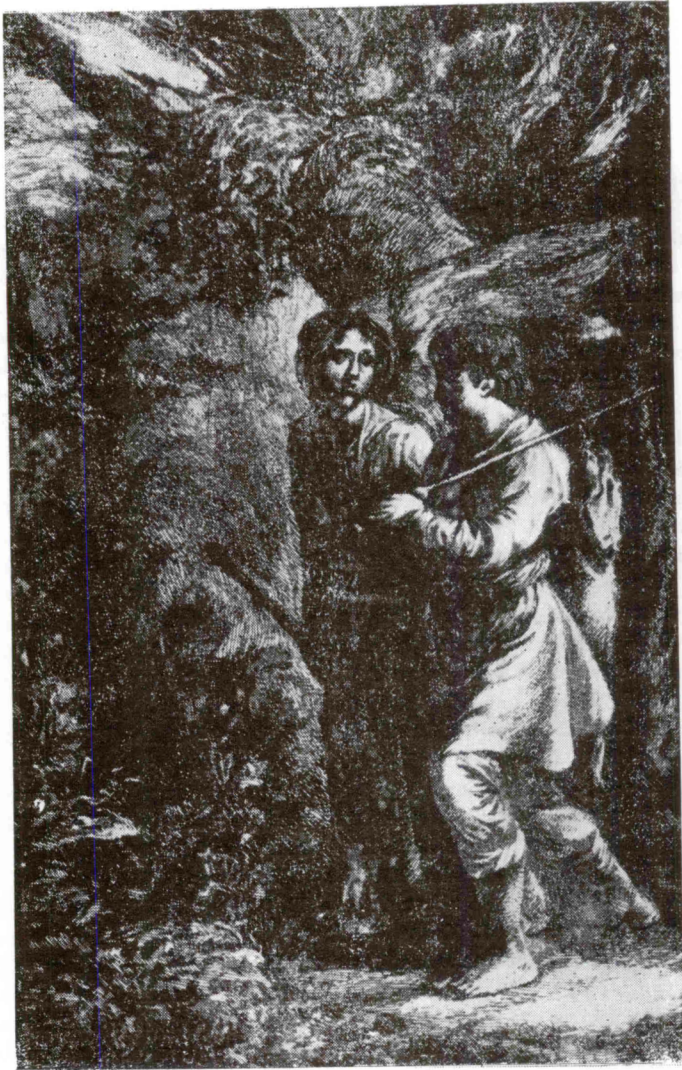
WURM, Hans

Puuplaadilõikaja ja trükkal Landshutis 1501—04.

393. Kristuse kannatuslugu. Puulõige. 3 plaati 35,6×81,2. ÜR 7538.

Joonises all paremal: Tahvliil HW

D. III C 25: N. Monogr. III, 1693; P. IV, 2.

18. A. Elsheimer. Tobias ingliga (nn. Väike Tobias). Ofort. 1608. Nr. 395.

17. SAJAND

17. sajandil kujunes juhtivais Euroopa maades, esijoones Prantsusmaal, absolutistlik riigikord, mida iseloomustas majanduselu reformimine ja vallutuspoliitika laienemine. Samal ajal süvenesid vastuolud aadli ja kujuneva kodanluse vahel. Kunstis algas uue stiili — baroki — võidukäik, mille esinduslikkus ja toredusepüüdlused vastasid õueringkondade maitsele. Saksa kunstis oli 17. sajand saavutustevaene, sest Kolmekümneaastane sõda laastas maa ja halvas majandusliku ning kultuurilise tegevuse. Elavnemist kunstielus ja ehitustegevuses võis märgata sajandi lõpukümnendel.

Graafikas lakkas puulõike rakendamine üksiklehtede loomiseks. Puuplaate kasutati raamatutrükkimisel, sedagi odavate rahvaväljaannete illustreerimiseks. Esinduslikele teostele trükiti tahvlid vaskplaatidelt ja ainult initsiaalid ning päisliistud puuklotsidelt. Sajandi algul levis laialt oforditehnika.

17. sajandi arvestatavaid saksa maalijaid oli Adam Elsheimer (1578—1610), kelle lühike loometegevus möödus Roomas. Maalimise kõrval harastas ta õige vähesel määral oforti. Et A. Elsheimeri maalides oli suur tähtsus valguse probleemil, eriti nn. öövalguse kujutamisel, siis on ka tema ofortides tunda püüdu anda edasi valguse mõju. Lehes „Tobias inglisa“ (ofort, 1608) on plaat tugevasti söövitatud, jooned sulavad kohati mustaks pinnaks, kuid valguselaigud toovad figuurid tumedast puuderühmast elavalt esile. A. Elsheimeri oforte peetakse haruldusiks.

Saksa ofortistidest oli viljakaim Matthäus Merian (1583—1650), kes Frankfurdis Maini ääres andis välja Euroopa vaadete kogu („Topographie“ 30 osa, 1642—88). Koos pojaga tegi ta teose jaoks suurel hulgal gravüüre, mis jäävad aga puht utilitaarsele tasemele. Sellest ulatuslikust tööst on ülikooli raamatukogus mõned Baltikumi puudutavad köited.

M. Meriani töökoda oli küllalt olulise tähtsusega õpikohaks. Seal täiendas oma oskusi Wenzel Hollar (1607—77), kelle ofordid kunstilisest küljest on oma aja parimad. Tema rohkest reprodutseerivast tööst on ülikooli raamatukogu graafikakogus üks leht „Maastik talumajadega“ (J. van Bruegeli järgi, ofort, 1650), mis näitab meisterlikku ofordinõela käsitsemist. W. Hollar'i tõmme on kindel, jättes plaadile kohati tugevaid kontuure, samas õrnu jooni, eriti esiplaanil, jäädvustamaks järvevees peegelduvaid maju ja puid.

Iselaadne meister oli Isaac Major (u. 1576—1630). Ta reprodutseeris rohkesti oma õpetaja R. Savery romantilisi maastikke, mille sünget meeleolu on hästi tabatud rahutu korrapäratu viirutusega. Vaselõikelehte „Maastik Püha Hieronymusega“ (R. Savery järgi, 1622), lootis ta kujunevat oma peatööks, kuid ka see ei toonud kunstnikule tunnustust.

Küllalt hinnatavaks on peetud loomamaalija Johann Heinrich Roosi (1631—85) oforte. Nendes ristuvad Madalmaade ja Itaalia mõjud — ühelt poolt koduloomade tõetruu kujutamine, teiselt poolt neile ideaalmaastiku või itaaliapärase varemete taustaks andmine. Osava loomade joonistajana kujutab J. H. Roos neid rahulikus poosis, vahetut loodusetunnetust suurendavad naturitruud taimed esiplaanil. Tema ofortides paelub heleda, päikesepealistelise atmosfääri tabamine.

Maalija kõrvalharrastusena võib vaadelda ka Johann Franciscus Ermelsi (1641—93) väikesi itaaliaainelisi oforte, mis oma õrnas, päikeseheledust edasiandvas käsitluslaadis on küllalt meeleolukad.

17. saj. hakati Saksamaal nagu teisteski Lääne-Euroopa maades rakedama vaselõiget reprodutseerimiseks. Tugevaid mõjustusi selleks saadi Itaaliast, veelgi rohkem sajandi keskel vaselõikes juhtivaks tõusnud Prantsusmaalt.

Vana kunstikeskuse Augsburgi graafika traditsioone säilitasid kahe sajandi vältel kirjastajad ja vasegraveerijad Kilianid. Kuulsaimaks arvukas perekonnas sai Lucas Kilian (1579—1637), kes reprodutseeris itaalia ja saksa maalijate teoseid. Tema viirutus on jämedapoolne, kuid efektse valguse-varju tabamisega („Püha perekond karjastega“, P. Candidi järgi, vaselõige, 1604). Kiire ja osava meistrina jättis ta järele väga arvukalt maali-reproduktioone, portreid, ornamendilõikeid, prospekte jm.

17. sajandi teisel poolel tõusis saksa gravüürkunstis esikohale portree. Võimukad valitsejad, väljapaistvad tegelased ja jõukad kaupmehed lasksid end jäädvustada maalilõuendeil ning gravöörid reprodutseerisid neid laiemaks tutvustamiseks. Tööga väga koormatud gravöörid teostasid sageli ise ainult figuuri ja jätsid raamiva osa ning kirjad abiliste hooleks. Portree-gravüüris kujunes teatud skeem lisada portreele biograafilisi andmeid ja sageli ka tekste, tutvustamiseks või mälestamiseks portreeteritut.

Lucas Kiliani vennapojad Philipp Kilian (1628—93) ja Bartholomäus Kilian (1630—90) olid tunnustatud portreegraveerijad, kelle teosed on laadilt kaunis lähedased. Tavaliselt on portree ovaalses raamis, millel kujutatava nimi ja amet. Taust ovaali taga kaeti paralleelviirutusega ja kaunistavaid detaile lisati väga napilt. Esiletõstmist väärrib B. Kiliani meisterlik rõivamaterjalide edasiandmine, milleks oskust ja eeskuju oli saanud Pariisi kuulsailt graveerijailt („Jacobina Thurm“, J. U. Mairi järgi, vaselõige, 1693).

Augsburgis töötanud Elias Hainzelmann (1640—93) jälgis Kilianide lihtsat stiili. Ka tema varjundirikkale uuritsatööle oli mõju avaldanud enesetäiendamine Pariisis („Theophil Gottlieb Spizel“, J. U. Mairi järgi, vaselõige). Tema kaaslinlane Leonhard Heckenauer (1627—1704) lisas aga raamivasse ossa rohkesti kaunistavaid elemente, nagu loorberivanikuid,

akantuselehti, allegooriaid, mis tunnistavad barokile omast toredusetaktust („Benedict Winckler“, J. H. Am Ende järgi, vaselõige).

Berliinis tegutses ja täitis õukonna kunstniku ülesandeid Samuel Blesendorf (1638—1706). Üheks tema peatööks on Brandenburgi kuurvürsti Friedrich Wilhelmi portree (A. Clercki järgi, vaselõige), milles portreeteeritav on kujutatud siira ilmekusega, valitsejalikkust toonitavad hermeliinimantel ja regaalid portreevaalil.

Saksa 17. sajandi portreegravüürid mõjuvad üldiselt vahetult, neis pole märgata meeldida tahtmist tellimuse andjale. Teostuselt on portreed heal tasemel, moodustades väärtusliku osa Saksa 17. sajandi graafikast. Ka Tartu Ülikooli Raamatukogus on see esindatud heade lehtedega.

BLESENDORF, Samuel (1638—1706)

Töötas maalijana ja graveerijana Berliinis, tuntud peamiselt portreegravüüridega. 1690. a. sai Berliini õukonna gravööriks.

394. Brandenburgi kuurvürst Friedrich Wilhelm (1620—88).

(A. Clercki järgi). Vaselõige. J. 30,1×20,1. ÜR 447.

Joonises paremal: S. Blesendorff. Sculp.; vasakul: A. Clerck pinxit.

Portree all: FRIDERICUS WILHELMUS MAGNUS. ELECTOR BRANDENBURGICUS.

Th.-B. IV; H. IV, 14.

Clerck (Klerck), Adam de (1645—1705), hollandi päritoluga portreemaalija, töötas Berliinis.

ELSHEIMER, Adam (1578—1610)

Õppis maalimist P. Uffenbachi töökojas kodulinna Frankfurdis Maini ääres. 1598. a. siirdus Münchenisse ja sealt edasi Vencetsiasse, kus täiendas end J. Rottenhameri juures. 1600. a. asus Rooma ja tegutses maalijana. Teada seitse oforti.

395. Tobias inglisa (nn. Välke Tobias). Ofort. 1608. Pl. 16×10,6.

ÜR 1004. Repr. lk. 65.

Plaadil paremal: Elsheimer pin

II plaadiseisund. H. VI.

Ostetud 1803.—08. a.

Tobias, Vanas Testamendis usklik juut ja tema samanimeline poeg, kes elasid läbi imelisi sündmusi.

ERMELS, Johann Franciscus (1641—93)

Õppis maali Kölnis J. Hulsmanni juures ja täiendas end Hollandis. 1660. a. asus Nürnbergi ja sai 1661. a. meistriks. 1662. a. anti talle Nürnbergi kodaniku õigused. Töötas peamiselt maastikumaalijana.

19, E, Hainzelmann (J. U. Mairi järgi). Theophil Gottlieb Spizel. Vaselõige. Nr. 401.

396.—398. Kaks lehte sarjast „Rooma varemete ja monumentide vaated“.

396. Varemets müür. 12. leht. Ofort. J. 8,4×6,7. ÜR 5283.

I plaadiseisund. H. VIII, 12.

397. Sama. ÜR 5284.

Plaadil paremal: 8

II plaadiseisund. H. VIII, 12.

398. Varemets kolme mehega. 14. leht. Ofort. L. 8,6×7,7. ÜR 5285.

H. VIII, 14.

399. Groteskne antiikpea. Ofort. Pl. 7,3×5,7. ÜR 5090.

H. VIII.

HAINZELMANN, Elias (1640—93)

Õppis graveerimist kodulinna Augsburgis, kust siirdus Pariisi ja täiendas end F. Poilly juures. 1675. a. naasis kodulinna ja pälvis lugupidamise portreegravöörina.

400. Marcus Huber. (J. U. Mairi järgi). Vaselõige. 1677. Pl. 34,5×26,5. ÜR 997.

Joonises paremal: Elias Hainzelmänn Sc. Aug. 1677; vasakul: Joh. VI. Mayr pingebat.

Ümber portree: MARCVS HVBERS...

Portree all: VIRO BEATISSIMO, ET PVBLICO...

N. V.

Marcus Huber, senaator ja konsul Augsburgis.

Johan Ulrich Mair (surn. 1704), maalija ja ofortist Augsburgis.

401. Theophil Gottlieb Spizel. (J. U. Mairi järgi). Vaselõige. Pl. 30,3×20. ÜR 978. Repr. lk. 69.

Joonises vasakul: Joh. Ulrich Mair pinx. Elias Hainzelmänn sc.

Ümber portree: THEOPHILIUS SPIZELIUS...

Portree all: SPIZELI, de Te dubitano...

N. V.

Theophil Gottlieb Spizel (1639—91), protestantlik pastor Jakobi kirikus Augsburgis. J. U. Mair vt. kommentaar nr. 400.

402. David Thomann von Hagelstein. (F. Neve järgi). Vaselõige. Pl. 38,5×27,5. ÜR 998.

Joonises paremal: E. Hainzelmänn sculpebat Aug. Vind.; vasakul: Fr. de Neve pingebat

Portree all: DAVID THOMAN ab Hagelstein...

N. V.

David Thomann von Hagelstein (1624—88), jurist ja komponist, Augsburgi muusikadirektor ja riigipäevaasandik.

Franz Neve (sündinud 1647), flaami maalija, töötas Roomas, Salzburgis ja Olomoucis.

403. Adolph Zobel. (J. C. Beischlagi järgi). Vaselõige. Pl. 30,7×18,6°
ÜR 3118.

Joonises paremal: E. Hainzelmann Sc.; vasakul: I. Beyschlag pinx.

Portree all: ADOLPHUS ZOBEL....

Adolph Zobel (1631—89), senaator ja õpetlane Augsburgis.

Johann Christoph Beischlag (1645—1712), portreemaalija Augsburgis.

HECKENAUER, Leonhard (1627—1704)

Õppis B. Kilian vanema juures graveerimist ja täiendas end Itaalias. Töötas Augsburgis põhiliselt portreegravöörina.

404. Caspar Bose. (J. H. Am Ende järgi). Vaselõige. J. 37,9×27,4.
ÜR 983.

Joonises paremal: Leonhard Heckenauer sculp. Augustae.; vasakul: Heinrich Amendo pinxit.

Ümber portree: Fürnehmer ... Herr CASPAR BOSE ...

Portree all: Man kan der Seelen Art ...

Caspar Bose (1645—1700), kaupmees ja raehärra Leipzgis.

Johann Heinrich Am Ende (1645—95), portree- ja ajaloomaalija, töötas pikemat aega Leipzgis.

405. Balthasar Schnurbein. (K. G. Amlingi järgi). Vaselõige. 1691.
Pl. 32,4×22. ÜR 982.

Joonises paremal: Leonhard Heckenauer sculps. 1691; vasakul: Carol. Gustav: ab Amling, ad vivum del. Ao 1690.

Ümber portree: Herr Balthasar Schnurbein...

Portree all: So hat Herr Vatter...

Balthasar Schnurbein, kaupmees ja raehärra Augsburgis.

Karl Gustav Amling (1651—1702), joonistaja ja vasegraveerija Nürnbergis.

406. Benedict Winckler. (J. H. Am Ende järgi). Vaselõige. Pl. 38,6×28,5.
ÜR 984.

Joonises paremal: Leonhard Heckenauer Sculpsit Aug. Vind.; vasakul: Johann Heinrich Amende. Pingebat

Ümber portree: Benedict Winckler auff Dörlitz...

Portree all: Besegnete, des Herrn im Weret...

Benedict Winckler (1646—98), kaupmees Nürnbergis.

J. H. Am Ende vt. kommentaar nr. 404.

20. W. Hollar (J. van Bruegheli järgi). Maastik talumajadega. Ofort. 1650. Nr. 407.

HOLLAR, Wenzel (1607—77)

Kunsti algõpetuse sai Prahast, 1627. a. siirdus end täiendama M. Meriani juurde Frankfurti Maini ääres. 1629.—32. a. töötas Strasbourgis ja 1632—36 Kölnis. 1636. a. astus Arundeli krahvi Thomas Howardi teenistusse ja illustreeris linna-vaadetega selle reisikirjeldust. Siirdus koos Arundeli krahviga Inglismaale, kus koostas krahvi kunstikogu pildialbumi „Ex collectione Arundeliana“ ja täitis ka kirjastajate tellimusi. 1639. a. sai Walesi printsi joonistusõpetajaks. Poliitilise võitluse tõttu oli sunnitud põgenema Antwerpenisse, 1652. a. pöördus Londonisse tagasi. Teda on temalt üle 2700 ofordi.

407. Maastik talumajadega. (J. van Bruegheli järgi). Ofort. 1650. J. 10,8×17. ÜR 1185. Repr. lk. 72.

Plaadil paremal: W. Hollar fecit, ex collectione Arundeliana 1650.; vasakul: Brueghel pinxit.

N. VI.

Saadud K. Morgensterni kogust.

Jan van Brueghel (1568—1625), nimetatud Samet- või Lille-Brueghel, Madalmaade maastikumaalija.

KILIAN, Bartholomäus II (1630—96)

Pärast õpiaastaid oma isa Wolfgang Kiliani juures Augsburgis õppis ta M. Meriani töökojas Frankfurdis Maini ääres, seejärel täiendas end Pariisis J. Poilly juures. Pöör-
dunud kodulinna tagasi, töötas portreegraveerijana.

408. Anna Catharina Egger. (J. U. Mairi järgi). Vaselõige. 1679. J. 34,5 × 26. ÜR 987.

Joonises paremal: Bartholome Kilian sculpsit Ao. 1679.; vasakul: I. Vlrich Maijr pinxit.

Ümber portree: Die wol Edle...

Portree all: So sah, Frau Eggerin ...

H. XVI, 362.

Anna Catharina Egger, sündinud von Stetten (1645—79), Leipzigi kaubandus- ja postinõuniku G. Eggeri (1645—84) abikaasa.

J. U. Mair vt. kommentaar nr. 400.

409. Anna Elisabeth Egger. (J. H. Am Ende järgi). Vaselõige. J. 43,7 × 32,2. ÜR 990.

Plaadil paremal: Bar: Kilian Sculp.; vasakul: H. AmEnde del.

Ümber portree: Anna Elisabetha Eggerin...

Portree all: Der Mutter Ebenbild...

H. XVI, 363.

Anna Elisabeth Egger, sündinud Müller, kaubandus- ja postinõunik G. Eggeri lesk. J. H. Am Ende vt. kommentaar nr. 404.

410. Johann Georg Stierle. (B. Hopferi järgi). Vaselõige. Pl. 28,6×19,8. ÜR 988.

Plaadil paremal: Bartholom. Kilian sculpsit.; vasakul: Bartholom. Hopffer delineat.

Portree all: Johann Georg Stierle vonn Augspurg....

N. VII, 47; H. XVI, 320.

Johann Georg Stierle (1606—76), protestantlik pastor Püha Risti kirikus Augsburgis.

Bartholomäus Hopfer, portreemaalija Augsburgis 17. sajandi keskel.

411. Christian Thurm. (J. U. Mairi järgi). Vaselõige. 1691. Pl. 33×23. ÜR 3117.

Joonises paremal: Bartholome Kilian sculps.; vasakul: I. Ulrich Majjr delineavit.

Ümber portree: Herr Christian Thurm...

Portree all: Hier sieht man dessen Bild...

N. VII, 45; H. XVI, 329.

Christian Thurm (1650—91), kaupmees Augsburgis.

J. U. Mair vt. kommentaar nr. 400.

412. Jacobina Thurm. (J. U. Mairi järgi). Vaselõige. 1693. Pl. 33,5×23,5. ÜR 989. Repr. lk. 75.

Plaadil paremal: Bartholomaeus Kilian Sculpsit.; vasakul: Joh. V. Mayr ping.

Ümber portree: Jacobina Thurmin ...

Portree all: Will man grossem glück ...

Th.-B. XX; H. XVI, 388.

Jacobina Thurm, sündinud Müller (1626—93), Augsburgi kaupmehe C. Thurmi abikaasa.

J. U. Mair vt. kommentaar nr. 400.

413. Georg Winckler. Vaselõige. 1679. J. 27,9×27,4. ÜR 991.

Plaadil paremal: B. Kilian sculpsit. Ao. 1679.

Portree all: Georg Winckler auf Dölitz... Wie Demuth hier...

N. VII, 48; Th.-B. XVI, 99.

Georg Winckler (1582—1654), kaupmees Leipzigs.

KILIAN, Lucas (1579—1637)

Õppis graveerimist oma kasuisa D. Custose juures. 1601—04 viibis Itaalias. 1604. a. asus tööle Augsburgis kasuisa kirjastusse. Kirjastuse jaotamisel Custoste ja Kiliaanide vahel pärast D. Custose surma liitus oma venna Wolfgang Kilianiga. 16.—17. sajandil Augsburgis tegutsenud kirjastajate ja graveerijate perekonna väljapaistvaim liige.

Will man in grossen glück die Demuth selber schauen
 So sehe man dis bild der hochgen Thurm an.
 Sie war ein solche Cron und Stierde kluger Frauen
 Die keine Kunst noch hand genugs vorstellen kan.

21. B. Kilian (J. U. Mairi järgi). Jacobina Thurm. Vaselöige. 1693. Nr. 412.

22. L. Kilian (P. Candidi järgi). Püha perekond karjastega. Vaselöige. 1604. Nr. 414.

414. Püha perekond karjastega. (P. Candidi järgi). Vaselõige. 1604. J. 41,6×30,6. ÜR 1242. Repr. lk. 76.

Plaadil keskel: Petrus. Candid. pinxit. Lucas Kilianus Aug. incidit.; paremal: Iacob Sandrart excud.; all: VOCABITVR NOMEN EIVS ... H. XVII, 5.

Peter Candid (u. 1548—1628), itaalia maaliija, asus 1586. a. Münchenisse.

415. Kristuse ristilt mahavõtmine. (J. Heinzi järgi). Vaselõige. 1608. Pl. 38,8×25,4. ÜR 1243.

Joonises paremal: S.C.M. Pictor Joseph. Heintz. pinxit.

Plaadil all keskel: Lucas Kilianus Augustanus sculptor dedicauit. A.P.C.N. CIO. IC VII; keskel: Justus perit ...

N. VII, 17; H. XVII, 22.

1821. a. muuseumile kinkinud K. Morgenstern.

Joseph Heinz (1550/60—1609), Šveitsist pärit maaliija, töötas Prahast.

416. Püha perekond Johannese ja kahe inglisa. (B. Sprangeri järgi). Vaselõige. 1605. J. 45,7×33,1. ÜR 1273.

Joonises paremal: S.C.M. Pictor B. Spranger pinxit

Plaadil: ADM REVERENDO ... LVCAS KILIANVS CHALCOGRAPH. CIVIS AVG. D.D.D. CIOICV.; all: H. O puer, o mater, DEVS ...

H. XVII, 43.

Bartholomaeus Spranger (1546—1611), Madalmaadelt pärit maaliija ja ofortist, töötas Prantsusmaal, Itaalias, Saksamaal jm.

KILIAN, Philipp (1628—93)

Õppis Augsburgis oma isa Wolfgang Kiliani töökojas, seejärel rändas Itaalias, peatus pikemalt Veneetsias ja Firenzes. Graveeris portreid, teese, prospekte jm.

417. Gustav Adolf Jung. (F. F. Francki järgi). Vaselõige. 1683. J. 35,1×26,3. ÜR 986.

Joonises paremal: P. Kilian sculpsit.; vasakul: F. F. Franck pinxit.

Ümber portree: M. Gustav Adolf Jung ...

Portree all: Jung heißt der theure Mann ...

H. XVIII, 233; Th.-B. XX.

Gustav Adolf Jung (sündinud 1632), protestantlik pastor Püha Risti kirikus Augsburgis.

Franz Friedrich Franck (1627—87), ajaloomaaliija Augsburgis.

418. Hieronymus Ostertag. (J. Beischlagi järgi). Vaselõige. 1690. J. 26,2×22,3. ÜR 3115.

Servad signatuuriga ära lõigatud.

Plaadil: Hieronymus Ostertag ...

Th.-B. XX,

23. J. H. Roos. Viis lammast. 5. leht sarjast „Mitmesugused loomad“. Ofort. Nr. 427.

Hieronymus Ostertag (sündinud 1637), protestantlik pastor Püha Risti kirikus Augsburgis.

J. C. Beischlag vt. kommentaar nr. 403.

MAJOR (Mayor), Isaac (u. 1576—1630)

Õppis Viinis, hiljem R. Savery juures Prahlas. Elu lõpul tegutses taas Viinis.

419. Maastik Püha Hieronymusega. (R. Savery järgi). Vaselõige. 1622. J. 53×70,2. ÜR 1629.

Joonises all vasakul: Roelant Savery Pinxit Isaac Maior sculpsit Viennae Austr: 1622

N. VIII, 1; Th.-B. XXIII.

Roelant Savery (1576/78—1629), Madalmaade maastikumaalija, töötas Prahlas.

Kommentaar vt. nr. 26.

420.—424. Viis lehte Böömi maastike 9-lehelisest sarjast. (R. Savery järgi).

Böömi maastik. 1. leht. Vaselõige, ofort. J. 23,9×37. ÜR 1267.

Joonises all vasakul: Isaac Maior fe.

Plaadil paremal: Ierem. Wolff excud. Aug. Vind. 1

Böömi maastik. Vaselõige, ofort. L. 23,7×37. ÜR 5262.

Servad signatuuriga ära lõigatud.

Böömi maastik. 3. leht. Vaselõige, ofort. Pl. 24,3×36,8. ÜR 5264.

Joonises paremal: Isaac Maior fe

Plaadil paremal: Ier. Wolff excud. Aug. Vind. 3.

Böömi maastik. 6. leht. Vaselõige, ofort. J. 23,6×36,6. ÜR 5263.

Joonises all keskel: Isaac Maior fe l. Wolff excud.

Plaadil paremal: 6.

Böömi maastik. 8. leht. Vaselõige, ofort. J. 23,7×36,5. ÜR 1268.

Joonises all vasakul: Isa...Maior fe.; paremal: 8

N. VIII.

ROOS, Johann Heinrich (1631—85)

Poisikesena asus perekonnaga Amsterdami, kus õppis G. du Jardini ja C. de Bye juures. 1650—54 viibis Itaalias. 1657. a. asus püsivalt Frankforti Maini ääres, kus 1668. a. sai kodanikuõigused. Hinnatud loomamaalijana, teada 43 oforti.

425.—432. Seitse teost 13-lehelisest sarjast „Mitmesugused loomad“. Ofort. III väljaanne. ÜR 1352—1359.

Härg, kits ja oinas. 1. leht. Ofort. Pl. 19,4×16,3. ÜR 1352.

Joonises ülal vasakul: Beest bockje door J. H. Roos. Ie deel; all keskel: F. de Wit exc

Plaadil paremal: 1

Kits, lammas ja oinas. 3. leht. Ofort. Pl. 19,7×17,4. ÜR 1357.
Joonises all paremal: 3
Viis lammast. 5. leht. Ofort. Pl. 20,1×17,1. ÜR 1358. Repr. lk. 78.
Joonises all paremal: f.
Kits ja kaks lammast. 6. leht. Ofort. Pl. 19,9×16,1. ÜR 1356.
Joonises all paremal: 2
Lamav härg. 8. leht. Ofort. Pl. 19,3×16,2. ÜR 1353.
Joonises all paremal: b
Lambad müüri ääres. 9. leht. Ofort. Pl. 19,5×15,9. ÜR 1354.
Joonises all paremal: c
Seisev eesel nelja lambaga. 10. leht. Ofort. Pl. 19,7×16,1. ÜR 1355.
Joonises all paremal: d
Sama. Ofort. Pl. 20×16,1. ÜR 1359.
Joonises all paremal: d
B. I, 19, 21, 23, 24, 26—28; N. XIII, 18—30.

SANDRART, Joachim noorem (1668—91)

Oma isa Jakob Sandrarti ja Joachim Sandrart vanema õpilane. Töötas Nürnbergis, 1689/90. a. asus Londonisse.

433. Püha perekond Püha Katariina ja kahe inglisa. (S. Bourdoni järgi). Vaselõige. Pl. 34,8×41,2. ÜR 1244.

Plaadil paremal: Joachim de Sandrart junior sculpsit.; vasakul: S. Bourdon Inventor.; keskel: Sponsabo Te Mihi in Fide.

Sebastien Bourdon (1616—71), prantsuse maalija.

434. Paul Weber. (J. L. Kramereri järgi). Vaselõige. 1689. J. 26,1×21. ÜR 3116.

Plaadil paremal: Joachim von Sandrart der Jüngere.; keskel: J. L. Kramer Pinxit.

Portree all: Herr M Paul Weber ...

Paul Weber (sündinud 1625), pastor Püha Sebalduse kirikus Nürnbergis.

Johann Leonhard Kramer, ajaloo- ja portreemaalija, tegutses Nürnbergis u. a. 1680—1720.

REPRODUKTSIOONIDE NIMESTIK

1. Tundmatu kunstnik. Kass. Puulõige. Nr. 31.
2. Tundmatu kunstnik. Ecce homo! Puulõige. Nr. 13.
3. Tundmatu kunstnik (M. Schongaueri koopia). Kristuse sündimine. Vaselõige. Nr. 6.
4. M. Schongauer. Trooniv jumal-isa. Vaselõige. Nr. 5.
5. Tundmatu kunstnik. Püha Hieronymus. Puulõige. Nr. 26.
6. Tundmatu kunstnik. Armunud kergats. Puulõige. Nr. 29.
7. A. Dürer. Püha perekond kolme jäneseaga. Puulõige. U. 1497. Nr. 1.
8. H. Aldegrever. Vanamehed üllatavad Susannat kümblemisel. 1. leht sarjast „Susanna lugu“. Vaselõige. 1555. Nr. 34.
9. A. Altdorfer. Christophorus jõekaldal. Puulõige. U. 1512. Nr. 45.
10. H. Burgkmair. Prassimine. Upsakus. Sarjast „Seitse surmapattu“. Puulõige. U. 1510. Nr. 145 ja 146.
11. L. Cranach vanem. Saksi kuurvürst Friedrich III Tark. Puulõige. 1525. Nr. 154.
12. L. Cranach noorem. Philipp Melanchthon. Puulõige. 1561. Nr. 157.
13. A. Dürer. Maarja sündimine. 5. leht sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10. Nr. 171.
14. A. Dürer. Külustus. 9. leht sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10. Nr. 175.
15. A. Dürer. Pögenemine Egiptusesse. 14. leht sarjast „Maarja elu“. Puulõige. 1502—10. Nr. 180.
16. Meister SG. Linnud vees. Puulõige. Nr. 240.
17. H. Steiner. Püha Christophorus. Puulõige. 1510. Nr. 308.
18. A. Elsheimer. Tobias inglisa (nn. Väike Tobias). Ofort. 1608. Nr. 395.
19. E. Hainzelmann (J. U. Mairi järgi). Theophil Gottlieb Spizel. Vaselõige. Nr. 401.
20. W. Hollar (J. van Bruegheli järgi). Maastik talumajadega. Ofort. 1650. Nr. 407.
21. B. Kilian (J. U. Mairi järgi). Jacobina Thurm. Vaselõige. 1693. Nr. 412.
22. L. Kilian (P. Candidi järgi). Püha perekond karjastega. Vaselõige. 1604. Nr. 414.
23. J. H. Roos. Viis lammast. 5. leht sarjast „Mitmesugused loomad“. Ofort. Nr. 427.

НЕМЕЦКАЯ ГРАФИКА XV—XVII вв. В БИБЛИОТЕКЕ ТАРТУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Резюме

Настоящий каталог знакомит с немецкими гравюрами XV—XVII вв. на дереве и меди из коллекции Библиотеки Тартуского университета. Это самое большое в республике собрание старой графики первоначально принадлежало университетскому музею, основанному в 1803 г. Первым директором музея и одновременно директором университетской библиотеки был сведущий коллекционер проф. Карл Моргенштерн (1770—1852). При уходе К.Моргенштерна на пенсию в 1837 г. в университетском музее насчитывалось около 2700 гравюр и рисунков на отдельных листах, кроме того около 1000 листов в альбомах и сборниках. В конце прошлого века графические произведения передали на хранение в библиотеку университета. Сейчас собрание графики содержит свыше 9000 гравюр, рисунков и литографий.

Немецкая графика XV—XVII вв. представлена в собрании довольно скромно — 83 гравюры на меди и дереве. Ценным дополнением к этим отдельным листам является трехтомный сборник „Holzschnitte alter deutscher Meister in den Originalplatten“ (Gotha, 1808—16), в который входит около 350 оттисков со старых гравюровальных досок, принадлежавших коллекционеру Г. А. фон Дершау.

Из графических работ XV в. особого внимания заслуживают гравюра М. Шонгауэра, „Бог—отец, сидящий на троне“ (гравюра резцом) и старая копия с его работы „Рождество Христово“ (гравюра резцом). Ранний период творчества А. Дюрера представлен листом „Святое семейство с тремя зайцами“ (гравюра на дереве, ок. 1497) Их дополняют гравюры на дереве из сборника Г.А. фон Дершау, простые по форме и выполненные с искренним чувством.

Величайшему мастеру XVI в. А.Дюреру принадлежат 17 листов из серии „Жизнь Марии“ (гравюра на дереве, 1502—10) и один лист из „Малых страстей“ (гравюра на дереве, 1509—11), хранящиеся в библиотеке университета. Несколько инициалов с фигурами выполнены его знаменитым современником Г.Гольбейном Младшим.

Обширное творчество Кранахов представлено единственным портретом в полный рост „Филипп Меланхтон“ (гравюра на дереве, 1561) Луки Кранаха Младшего. Кроме того, имеются работы Г. Бургмайра, Луки Кранаха Старшего, Г.Шейфелейна и др. из коллекции Г.А. фон Дершау.

Из так называемых малых мастеров в Тарту имеется серия Г. Альдегревера „История Сусанны“ (гравюра резцом, 1555) и три листа из серии „Подвиги Геракла“ (гравюра резцом, 1550). Их дополняют гравюры на дереве Г.З.Бегамы с досок, принадлежавших Г.А. фон Дершау.

Из работ XVII в. следует выделить лист А.Эльсхеймера „Тобий с ангелом“ (т. наз. Малый Тобий, офорт, 1608). Интересны также мрачноватые пейзажи И. Майора и насыщенные светом изображения животных И.Г.Рооза. Хорошие образцы портретной гравюры—ведущего жанра немецкого искусства того времени дают С.Блезендорф, Э.Гайнцельман, Б.Килиан и др.

СПИСОК РЕПРОДУКЦИЙ

1. Неизвестный мастер. Кошка. Гравюра на дереве. № 31.
2. Неизвестный мастер. «Се человек». Гравюра на дереве. № 13.
3. Неизвестный мастер (копия М. Шонгауэра). Рождество Христово. Гравюра резцом. № 6.
4. М. Шонгауэр. Бог-отец, сидящий на троне. Гравюра резцом. № 5.
5. Неизвестный мастер. Св. Иероним. Гравюра на дереве. № 26.
6. Неизвестный мастер. Влюбленный ветреник. Гравюра на дереве. № 29.
7. А. Дюрер. Святое семейство с тремя зайцами. Гравюра на дереве. Ок. 1497. № 1.
8. Г. Альдгревер. Старцы обнаруживают Сусанну в купели. 1-ый лист из серии «История Сусанны». Гравюра резцом. 1555. № 34.
9. А. Альддорфер. Св. Христофор на берегу реки. Гравюра на дереве. Ок. 1512. № 45.
10. Г. Бургкмайр. Мотовство. Высокомерие. Из серии «Семь смертных грехов». Гравюра на дереве. Ок. 1510. №№ 145 и 146.
11. Л. Кранах Старший. Саксонский курфюрст Фридрих III Мудрый. Гравюра на дереве. 1525. № 154.
12. Л. Кранах Младший. Филипп Меланхтон. Гравюра на дереве. 1561. № 157.
13. А. Дюрер. Рождество Марии. 5-ый лист из серии «Жизнь Марии». Гравюра на дереве. 1502—10. № 171.
14. А. Дюрер. Встреча Марии и Елизаветы. 9-ый лист из серии «Жизнь Марии». Гравюра на дереве. 1502—10. № 175.
15. А. Дюрер. Бегство в Египет. 14-ый лист из серии «Жизнь Марии». Гравюра на дереве. 1502—10. № 180.
16. Мастер SG. Птицы в воде. Гравюра на дереве. № 240.
17. Г. Штейнер. Св. Христофор. Гравюра на дереве. 1510. № 308.
18. А. Эльсхеймер. Тобий с ангелом. (т. наз. Малый Тобий). Офорт. 1608. № 395.
19. Э. Гайнцельман (по И. У. Майру). Теофил Готлиб Шпицель. Гравюра резцом. № 401.
20. В. Холлар (по Я. ван Брейгелю). Пейзаж с деревенскими домами. Офорт. 1650. № 407.
21. Б. Килиан (по И. У. Майру). Якобина Турм. Гравюра резцом. 1693. № 412.
22. Л. Килиан (по П. Кандиду). Святое семейство с пастухами. Гравюра резцом. 1604. № 414.
23. И. Г. Рооз. Пять овец. 5-ый лист из серии «Различные животные». Офорт. № 427.

DIE DEUTSCHE GRAPHIK DES 15.—17. JH. IN DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK TARTU

Zusammenfassung

Der vorliegende Katalog stellt deutsche Holzschnitte und Kupferstiche des 15.—17. Jh. in der Kunstsammlung der Universitätsbibliothek Tartu vor. Diese grösste Sammlung alter Graphik in der ESSR gehörte ursprünglich dem 1803 gegründeten Museum der Tartuer Universität. Der Direktor der Universitätsbibliothek, der sachverständige Kunstsammler Professor Karl Morgenstern (1770—1852), war gleichzeitig als Leiter des Museums tätig.

Als Professor K. Morgenstern 1837 pensionierte, gab es im Universitätsmuseum beinahe 2700 Blätter Druckgraphik und Zeichnungen, zudem etwa 1000 Blätter in Sammelwerken und Klebebänden. Am Ende des vorigen Jahrhunderts wurden diese Kunstwerke der Universitätsbibliothek einverleibt. Heute zählt die Graphikkollektion über 9000 Kupferstiche, Zeichnungen und Litographien.

Die Anzahl deutscher Graphik des 15.—17. Jh. in der Kunstsammlung ist verhältnismässig zurückhaltend — 83 Kupferstiche und Holzschnitte. Einen wertvollen Zusatz den Einzelblättern bietet das dreibändige Sammelwerk „Holzschnitte alter deutscher Meister in den Originalplatten“ (Gotha, 1808—1816), mit beinahe 350 Abdrücken von den dem Kunstsammler H. A. von Derschau gehörten alten Holzstöcken.

Von den dem 15. Jahrhundert entstammenden Werken verdienen Hervorhebung „Gott Vater auf dem Throne“ (Kupferstich) von M. Schongauer und eine alte Kopie nach seinem Werke „Die Geburt Christi“ (Kupferstich). Das frühe Schaffen von A. Dürer wird durch „Die heilige Familie mit drei Hasen“ (Holzschnitt, um 1497) repräsentiert. Die Holzschnitte mit inniger Empfindung und einfacher Formsprache aus der Sammlung Derschau bieten denjenigen eine wertvolle Ergänzung.

Vom berühmtesten Meister des 16. Jahrhunderts A. Dürer gibt es in der Tartuer Universitätsbibliothek 17 Blätter aus der Folge „Das Marienleben“ (Holzschnitt, 1502—10) und ein Blatt aus der „Kleinen Passion“ (Holzschnitt, 1509—11). Von seinem bekannten Zeitgenossen H. Holbein dem jüngeren hat die Universitätsbibliothek einige Initiale mit Figuren. Das vollfigurliche Porträt „Philipp Melanchthon“ (Holzschnitt, 1561) reprä-

sentiert als Einzelblatt das umfangreiche Schaffen der Cranachs. Im Sammelwerk von Derschau sind Holzschnitte von H. Burgkmair, Lucas Cranach dem Älteren, H. Schäufler und den anderen Meistern vorhanden.

Von den sog. deutschen Kleinmeistern gibt es in Tartu die Folge „Geschichte der Susanna“ (Kupferstich, 1555) und drei Blätter aus der Folge „Die Heldentaten des Herakles“ (Kupferstich, 1550) von H. Aldegrever. Von den H. A. von Derschau gehörten Klötzen stammen Holzschnitte von H. S. Beham.

Aus dem 17. Jahrhundert hebt sich das Blatt von A. Elsheimer „Tobias mit dem Engel“ (sog. „Der kleine Tobias“, Radierung, 1608) hervor. Von Interesse sind ebenso die düsteren Landschaften von I. Major und die lichtüberfüllten Tierbilder von J. H. Roos. Aus der damaligen deutschen führenden Gattung — Porträtgravüre — gibt es gute Beispiele von S. Blesendorf, E. Hainzelmann, B. Kilian u. a.

ABBILDUNGEN

1. Unbekannter Meister. Die Katze. Holzschnitt. Nr. 31.
2. Unbekannter Meister. Ecce homo! Holzschnitt. Nr. 13.
3. Unbekannter Meister (nach M. Schongauer). Die Geburt Christi. Kupferstich. Nr. 6.
4. M. Schongauer. Gott Vater auf dem Throne. Kupferstich. Nr. 5.
5. Unbekannter Meister. Der heilige Hieronymus. Holzschnitt. Nr. 26.
6. Unbekannter Meister. Ein verliebter Geck. Holzschnitt. Nr. 29.
7. A. Dürer. Die heilige Familie mit drei Hasen. Holzschnitt. Um 1497. Nr. 1.
8. H. Aldegrever. Susanna von den beiden Alten im Bade beobachtet. Das 1. Blatt der Folge „Geschichte der Susanna“. Kupferstich. 1555. Nr. 34.
9. A. Altdorfer. Der heilige Christophorus am Ufer. Holzschnitt. Um 1512. Nr. 45.
10. H. Burgkmair. Die Völlerei. Die Hoffart. Zwei Blätter der Folge „Die sieben Laster“. Holzschnitt. Um 1510. Nr. 145—146.
11. L. Cranach der Ältere. Friedrich III., der Weise, Kurfürst von Sachsen. Holzschnitt. 1525. Nr. 154.
12. L. Cranach der Jüngere. Philipp Melanchthon. Holzschnitt. 1561. Nr. 157.
13. A. Dürer. Die Geburt Mariens. Das 5. Blatt der Folge „Das Marienleben“. Holzschnitt. 1502—10. Nr. 171.

14. A. Dürer. Die Heimsuchung. Das 9. Blatt der Folge „Das Marienleben“. Holzschnitt. 1502—10. Nr. 175.
15. A. Dürer. Die Flucht nach Ägypten. Das 14. Blatt der Folge „Das Marienleben“. 1502—10. Nr. 180.
16. Meister SG. Die Vögel im Wasser. Holzschnitt. Nr. 240.
17. H. Steiner. Der heilige Christophorus. Holzschnitt. 1510. Nr. 308.
18. A. Elsheimer. Tobias mit dem Engel (Der kleine Tobias). Radierung. 1608. Nr. 395.
19. E. Hainzelmann (nach J. U. Mair). Theophil Gottlieb Spizel. Kupferstich. Nr. 401.
20. W. Hollar (nach J. van Brueghel). Landschaft mit den Bauernhäusern. Radierung. 1650. Nr. 407.
21. B. Kilian (nach J. U. Mair). Jacobina Thurm. Kupferstich. 1693. Nr. 412.
22. L. Kilian (nach P. Candid). Die heilige Familie mit den Hirten. Kupferstich. 1604. Nr. 414.
23. J. H. Roos. Die Gruppe von fünf Schäfen. Das 5. Blatt der Folge „Die verschiedenen Tiere.“ Radierung. Nr. 427.

SISUKORD

Saateks	5
15.—17. sajandi saksa graafika	9
15. sajand	11
16. sajand	23
17. sajand	65
Reproduktsioonide nimestik	81
Немецкая графика XV—XVII вв. в Библиотеке Тартуского университета.	
Резюме	82
Список репродукций	83
Die deutsche Graphik des 15.—17. Jh. in der Universitätsbibliothek Tartu.	
Zusammenfassung	84
Abbildungen	85

OÜ „Greif“. Tellimus nr. 390.